

ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ
ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗ – ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ»
Θεσσαλονίκη, 14-15 Νοεμβρίου 2019

«Οι απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία σύμφωνα με την Οδηγία 2013/33/ΕΕ. Νομικά ζητήματα και προκλήσεις»

Αικατερίνη Κουτσοπούλου
Πρωτοδίκης ΔΔ.

I. Εισαγωγή

Η μετακίνηση πληθυσμών ήταν και θα συνεχίσει να είναι ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα για την Ευρώπη για τις προσεχείς δεκαετίες. Οι υποκείμενες τάσεις στην οικονομική ανάπτυξη, η κλιματική αλλαγή, ο πόλεμος και η αστάθεια στις γειτονικές περιοχές, αποτελούν παράγοντες που καταδεικνύουν ότι οι άνθρωποι θα εξακολουθήσουν να επιδιώκουν να καταφύγουν στην Ευρώπη — για προστασία, για μια καλύτερη ζωή ή ακολουθώντας τη στενή τους οικογένεια.

Η θέσπιση ελάχιστων προτύπων για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο, τα οποία, υπό κανονικές συνθήκες, θα επαρκούν για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου και συγκρίσιμων συνθηκών διαβίωσης σε όλα τα κράτη μέλη έγινε με την **Οδηγία 2003/9/ΕΚ**. Το 2007 η Ευρωπαϊκή επιτροπή εξέδωσε την έκθεση **αξιολόγησης της πρακτικής εφαρμογής** της Οδηγίας. Στην έκθεση γίνεται λόγος για σοβαρές διαφορές μεταξύ των Κρατών μελών αναφορικά: με α) την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, β) τις εγγυήσεις σχετικά με το επίπεδο και τη μορφή των υλικών συνθηκών υποδοχής, γ) τις ανάγκες των ευάλωτων προσώπων, δ) την κράτηση, ε) το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Η Επιτροπή συμπέρανε πως η διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών στους ως άνω σημαντικούς τομείς και ιδίως η ανομοιογένεια στην μεταχείριση των αιτούντων κατά το στάδιο της υποδοχής οδηγούσε στην αύξηση των δευτερογενών μετακινήσεων αυτών, προκαλώντας κατά τούτο αδικαιολόγητη πίεση τόσο στα Κράτη Μέλη όσο και στους ίδιους τους αιτούντες.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στη συνέχεια, ανακοίνωσε ένα **Σχέδιο Πολιτικής για το Άσυλο (2008)**, στο οποίο έθεσε τους νέους πρωταρχικούς στόχους του ΚΕΣΑ, για την επίτευξη των οποίων προτάθηκε μία τρισχιδής πολιτική βασιζόμενη σε: α) εναρμονισμένα και ποιοτικά πρότυπα προστασίας μέσω της περαιτέρω εναρμόνισης της νομοθεσίας των κρατών μελών στον τομέα του ασύλου, β) αποτελεσματική και ικανοποιητικά υποστηριζόμενη έμπρακτη συνεργασία και γ) υψηλότερο βαθμό αλληλεγγύης και υπευθυνότητας μεταξύ των κρατών

μελών καθώς και μεταξύ της ΕΕ και των τρίτων χωρών. Ακολούθως, στις 9 Δεκεμβρίου 2008 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε **πρόταση για την τροποποίηση της οδηγίας του 2003** με κύριους στόχους: α) οι συνθήκες υποδοχής να εξασφαλίζουν αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης και να είναι συγκρίσιμες σε ολόκληρη την Ένωση, ανεξάρτητα από το κράτος μέλος στο οποίο υποβάλλεται η αίτηση χορήγησης ασύλου, β) οι απαιτήσεις υποδοχής να εναρμονιστούν περισσότερο ώστε να αντιμετωπίζουν δευτερογενείς μετακινήσεις στο μέτρο που αυτές αποτελούν μία από τις σημαντικές αιτίες αυτού του φαινομένου.

Η **Οδηγία 2013/33/ΕΕ για τις συνθήκες υποδοχής (αναδιατύπωση)** (εφεξής Οδηγία) υιοθετήθηκε το 2013 και τέθηκε σε ισχύ στις 19 Ιουλίου 2013, με καταληκτική ημερομηνία μεταφοράς της στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών την 20^η Ιουλίου 2015.

Στην Ελλάδα, η Οδηγία μεταφέρθηκε αρχικώς με το **N. 4540/2018**. Πρόσφατα, ψηφίστηκε ο **N. 4636/2019** με τον οποίο ενσωματώνεται εκ νέου στην εθνική έννομη τάξη η Οδηγία ενώ, παράλληλα, επέρχονται σημαντικές τροποποιήσεις στις μέχρι τώρα υφιστάμενες εθνικές ρυθμίσεις. Στην παρούσα εργασία δεν γίνεται αναφορά στον εθνικό νόμο. Τούτο διότι τα ζητήματα που τίθενται πλέον είναι πρωτότυπα και θα πρέπει να τύχουν της σχετικής νομολογιακής επεξεργασίας από τα αρμόδια όργανα, ήτοι τις Ανεξάρτητες Επιτροπές Προσφυγών, τα Διοικητικά Πρωτοδικεία και τελικά από το ίδιο το Συμβούλιο της Επικρατείας.

II. Η Δομή της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ

Η Οδηγία για την υποδοχή διαρθρώνεται σε 7 Κεφάλαια:

Το **Κεφάλαιο I** περιλαμβάνει το σκοπό και το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας που ορίζονται στα άρθρα 1 και 3 αντίστοιχα. Το άρθρο 2 περιλαμβάνει τους ορισμούς των βασικών όρων της οδηγίας, ενώ στο άρθρο 4 προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ ευνοϊκότερες διατάξεις σχετικά με τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων και άλλων στενών συγγενών τους υπό ειδικούς περιορισμούς.

Το **Κεφάλαιο II** περιλαμβάνει τις γενικές προβλέψεις σχετικά με τις συνθήκες υποδοχής, όπως η υποχρέωση ενημέρωσης των αιτούντων (άρθρο 5), η χορήγηση σε αυτούς επίσημων εγγράφων (άρθρο 6). Περαιτέρω, στο άρθρο 7 ρυθμίζεται η διαμονή και η ελεύθερη κυκλοφορία των αιτούντων, τα άρθρα 8 έως 11 αναφέρονται στην κράτηση, ενώ το άρθρο 12 υποχρεώνει τα κράτη μέλη στο μέτρο του δυνατού να λαμβάνουν μέτρα για την διατήρηση της οικογενειακής ενότητας. Τα άρθρα 13 έως 19 αναφέρονται στις ειδικότερες υποχρεώσεις των κρατών μελών όπως η διενέργεια ιατρικών εξετάσεων (άρθρο 13), η πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα (άρθρο 14), η πρόσβαση στην απασχόληση (Άρθρο 15) και η επαγγελματική κατάρτιση (άρθρο 16). Το άρθρο 17 προβλέπει τους γενικούς κανόνες για τις υλικές συνθήκες υποδοχής και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Το άρθρο 18 προβλέπει τις λεπτομέρειες για τις υλικές συνθήκες υποδοχής και το άρθρο 19 ρυθμίζει ειδικότερα το δικαίωμα πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη.

Το **Κεφάλαιο III** περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με τον περιορισμό ή την ανάκληση των υλικών συνθηκών υποδοχής (άρθρο 20). Το **Κεφάλαιο IV** περιλαμβάνει τις γενικές αρχές

σχετικά με τα ευάλωτα πρόσωπα (άρθρο 21), ενώ το άρθρο 22 περιγράφει την αξιολόγηση των ειδικών αναγκών υποδοχής των ευάλωτων προσώπων. Τα άρθρα 23, 24 και 25 αναφέρονται στους ανηλίκους, στους ασυνόδευτους ανηλίκους και στα θύματα βασανιστηρίων και βίας αντιστοίχως. Το **Κεφάλαιο V** περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με τη δικαστική προστασία (άρθρο 26), ενώ το **Κεφάλαιο VI** περιλαμβάνει τα μέτρα για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος υποδοχής και το **Κεφάλαιο VII** περιλαμβάνει τις τελικές διατάξεις.

III. Σκοπός της Οδηγίας

Σκοπός της Οδηγίας είναι «η **θέσπιση προτύπων για την υποδοχή των αιτούντων στα κράτη μέλη**» (άρθρο 1) τα οποία «θα επαρκούν για την εξασφάλιση **αξιοπρεπούς επιπέδου και συγκρίσιμων συνθηκών διαβίωσης σε όλα τα κράτη μέλη**» (αιτιολογική σκέψη 11) προκειμένου «να εξασφαλισθεί η **ίση μεταχείριση των αιτούντων στο σύνολο της Ένωσης**» (αιτιολογική σκέψη 8), αν και τα κράτη μέλη διατηρούν την ευχέρεια να «**θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ ευνοϊκότερες διατάξεις σχετικά με τις συνθήκες υποδοχής**» (άρθρο 4). Εξασφαλίζοντας την ίση μεταχείριση των αιτούντων, η Οδηγία συμβάλλει στην επίτευξη υψηλότερου βαθμού εναρμόνισης, ο οποίος «**θα πρέπει να συμβάλλει στον περιορισμό των δευτερογενών μετακινήσεων των αιτούντων, οι οποίες επηρεάζονται από την ανομοιογένεια των συνθηκών υποδοχής τους**» (αιτιολογική σκέψη 12).

Ο όρος **«δευτερογενής μετακίνηση»** στο πλαίσιο αυτό καλύπτει, μεταξύ άλλων, τη διακρατική κυκλοφορία των αιτούντων διεθνή προστασία, από το κράτος μέλος στο οποίο έφθασαν για πρώτη φορά για να ζητήσουν προστασία ή για μόνιμη επανεγκατάσταση, σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Κατά συνέπεια ο κύριος στόχος του ενωσιακού νομοθέτη είναι η επίτευξη ενός υψηλότερου βαθμού εναρμόνισης μέσω της θέσπισης βελτιωμένων προτύπων υποδοχής, προκειμένου να περιοριστούν οι δευτερογενείς μετακινήσεις, οι οποίες οφείλονται κυρίως στη διαφορετική εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων στα διάφορα κράτη μέλη.

IV. Πεδίο Εφαρμογής

α) Προσωπικό πεδίο

Η Οδηγία «**εφαρμόζεται σε όλους τους υπηκόους τρίτων χωρών και τους ανιθαγενείς που ασκούν αίτηση για παροχή διεθνούς προστασίας στο έδαφος, περιλαμβανομένων των συνόρων, στα χωρικά ύδατα ή στις ζώνες διέλευσης κράτους μέλους, εφόσον τους επιτρέπεται να παραμείνουν στο έδαφος ως αιτούντες, καθώς και στα μέλη της οικογενείας τους, εφόσον καλύπτονται από αυτήν την αίτηση για παροχή διεθνούς προστασίας σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο**» (άρθρο 3).

Ο ορισμός των ανιθαγενών βρίσκεται στο άρθρο 1 (1) της Σύμβασης του 1954 για το Καθεστώς των Ανιθαγενών σύμφωνα με το οποίο «**παν πρόσωπον το οποίον ουδέν Κράτος θεωρεί ως υπηκόον του κατ' εφαρμογήν της νομοθεσίας του**» (de jure) και στην Τελική Πράξη

της Σύμβασης του 1954 για το Καθεστώς των Ανηθαγενών στην οποία ορίζεται ότι «... όπως αναγνωρίζουν ως ισχυρούς τους λόγους για τους οποίους ένα πρόσωπο απαρνείται την προστασία του Κράτους του οποίου είναι υπήκοος και όπως αντιμετωπίζουν ευνοϊκά την δυνατότητα αναγνώρισης σε αυτό το πρόσωπο της μεταχείρισης που προβλέπει η Σύμβαση για το Καθεστώς των Ανηθαγενών» (de facto).

Οι υποχρεώσεις των κρατών μελών στο πλαίσιο της Οδηγίας αρχίζουν να ισχύουν μόλις ένα πρόσωπο **«ασκήσει αίτηση για παροχή διεθνούς προστασίας»**. Επομένως, ο καθορισμός του χρόνου κατάθεσης μιας αίτησης είναι κρίσιμος στο πλαίσιο της υποδοχής. Το πότε υποβάλλεται η αίτηση καθορίζεται στην Οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου 2013/32/ΕΕ (αναδιατύπωση). Σύμφωνα με το **άρθρο 2 στοιχείο β)** της Οδηγίας αυτής «*αίτηση διεθνούς προστασίας*» είναι η αίτηση παροχής προστασίας από κράτος μέλος που υποβάλλει υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ότι αιτείται καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας και ο οποίος δεν αιτείται ρητώς να του παρασχεθεί άλλη μορφή προστασίας μη εμπίπτουσα στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2011/95/ΕΕ, δυναμένη να ζητηθεί αυτοτελώς». Περαιτέρω, στο **άρθρο 6** ορίζεται ότι «*Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε το πρόσωπο το οποίο έχει υποβάλει αίτηση διεθνούς προστασίας να έχει πραγματική δυνατότητα να την καταθέσει το ταχύτερο δυνατό*», ενώ στην **αιτιολογική σκέψη 27** προβλέπεται ότι «*δεδομένου ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών και οι ανιθαγενείς που έχουν εκφράσει την επιθυμία να αιτηθούν διεθνή προστασία είναι αιτούντες διεθνή προστασία, θα πρέπει να τηρούν τις υποχρεώσεις και να απολαύουν των δικαιωμάτων κατά την παρούσα οδηγία και την οδηγία για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία. Προς τούτο, τα κράτη μέλη θα πρέπει να καταχωρίζουν το γεγονός ότι τα εν λόγω πρόσωπα αποτελούν αιτούντες διεθνή προστασία το ταχύτερο δυνατό*».

Κατά συνέπεια ενόψει, των ανωτέρω, συνάγεται ότι η υποβολή αίτησης για διεθνή προστασία προϋποθέτει μία **πράξη έκφρασης, με οποιονδήποτε τρόπο και σε οποιαδήποτε αρχή, της επιθυμίας του προσώπου να αποκτήσει διεθνή προστασία**. Όποιος έχει εκφράσει την πρόθεσή του να υποβάλει αίτηση για διεθνή προστασία, θεωρείται αιτών με όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνδέονται με αυτό το καθεστώς. Το ΔΕΕ στις υποθέσεις **C-179/11 (Cimade & GISTI)** και **C-79/13 (SACIRI)** τόνισε ότι όσον αφορά την περίοδο κατά την οποία πρέπει να παρέχονται στους αιτούντες άσυλο οι συνθήκες υποδοχής, που περιλαμβάνουν την παροχή στέγης, τροφής και ρουχισμού, καθώς και ένα βοήθημα για τα καθημερινά έξοδα, η περίοδος αυτή αρχίζει όταν οι αιτούντες «make an application for asylum» κατά συνέπεια προσδιορίζεται ποιος είναι ο κρίσιμος χρόνος που είναι όταν εκφράζεται η επιθυμία και όχι όταν γίνεται η καταχώριση της αίτησης (make an application και όχι lodge an application).

Συναφώς, το ΔΕΕ έκρινε στην υπόθεση **C-179/11 (Cimade & GISTI)** ότι οι υποθέσεις του **κανονισμού Δουβλίνο III** εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας την υποδοχή, διότι δεν υπάρχει καμία διάταξη που να αποκλείει από τον ορισμό του αιτούντος διεθνή προστασία ένα πρόσωπο του οποίου η αίτηση θα εξεταστεί από άλλο κράτος μέλος δυνάμει του κανονισμού Δουβλίνο III, οι δε υποχρεώσεις του κράτους μέλους στο πλαίσιο της Οδηγίας για την υποδοχή

παύουν μόνο όταν το άτομο μεταφέρεται πράγματι στο υπεύθυνο κράτος μέλος και ως εκ τούτου δεν έχει πλέον το καθεστώς αιτούντος διεθνή προστασία στο πρώτο κράτος μέλος.

Η Οδηγία για την υποδοχή ισχύει επίσης για τα **μέλη της οικογένειας**. Το άρθρο 2 στοιχείο γ) ορίζει ότι «**μέλη της οικογένειας**»: **υπό την προϋπόθεση ότι η οικογένεια υπήρχε ήδη στη χώρα καταγωγής, είναι τα ακόλουθα μέλη της οικογένειας του αιτούντος που ευρίσκονται στο ίδιο κράτος μέλος σε σχέση με την αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας: ο/η σύζυγος ή ο εκτός γάμου συμβιών με τον αιτούντα στα πλαίσια σταθερής σχέσης, υπό την προϋπόθεση ότι ο νόμος ή η πρακτική του οικείου κράτους μέλους αντιμετωπίζει τα άγαμα ζεύγη κατά τρόπο συγκρίσιμο προς τα έγγαμα, δυνάμει της περί υπηκόων τρίτων χωρών νομοθεσίας του, τα ανήλικα τέκνα ζευγαριών που μνημονεύονται στην πρώτη περίπτωση ή τα τέκνα του αιτούντος, υπό την προϋπόθεση ότι είναι άγαμα, χωρίς να έχει σημασία αν γεννήθηκαν εντός ή εκτός γάμου ή αν είναι υιοθετημένα, όπως ορίζεται από το εθνικό δίκαιο, ο πατέρας, η μητέρα ή άλλος ενήλικας που έχει την ευθύνη του αιτούντος είτε σύμφωνα με τον νόμο είτε σύμφωνα με την πρακτική του οικείου κράτους μέλους, αν ο εν λόγω αιτών είναι ανήλικος και άγαμος».**

Ο πρώτος περιορισμός προκύπτει από το γεγονός ότι η οικογένεια **πρέπει να υπήρχε ήδη στη χώρα καταγωγής**. Ως εκ τούτου, η οδηγία για την υποδοχή δεν λαμβάνει υπόψη τις οικογενειακές σχέσεις που δημιουργούνται εκτός της χώρας καταγωγής, οι οποίες ενδέχεται να έχουν σχηματισθεί, ενώ οι αιτούντες διεθνή προστασία έχουν ζήσει σε άλλο κράτος, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους ή στο ίδιο το κράτος μέλος ασύλου. Η κατά γράμμα ερμηνεία της διάταξης οδηγεί λογικά στον αποκλεισμό των τέκνων που γεννήθηκαν μέσα σε τέτοιες σχέσεις, πλην όμως ενόψει και του άρθρου 12 της Οδηγίας σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη λαμβάνουν, στο μέτρο του δυνατού, τα κατάλληλα μέτρα για τη διατήρηση της οικογενειακής ενότητας, αλλά και της νομολογίας του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 8 της Σύμβασης, θα μπορούσε ίσως να υποστηριχτεί ότι η διάταξη πρέπει να ερμηνευθεί διασταλτικά δοθέντος ότι η διατήρηση της οικογενειακής ενότητας αποτελεί θεμελιώδη αρχή.

β) Εδαφικό πεδίο εφαρμογής

Η Οδηγία εφαρμόζεται εφόσον οι αιτούντες υποβάλουν αίτηση «*στο έδαφος, περιλαμβανομένων των συνόρων, στα χωρικά ύδατα ή στις ζώνες διέλευσης κράτους μέλους, εφόσον τους επιτρέπεται να παραμείνουν στο έδαφος ως αιτούντες*» (άρθρο 3), ενώ, «για να εξασφαλισθεί η ίση μεταχείριση των αιτούντων στο σύνολο της Ένωσης, η οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια και τους τύπους διαδικασιών που αφορούν τις αιτήσεις διεθνούς προστασίας, σε όλους τους χώρους και τις εγκαταστάσεις που φιλοξενούν αιτούντες και για όσο διάστημα έχουν τη δυνατότητα παραμονής στο έδαφος των κρατών μελών ως αιτούντες» (αιτιολογική σκέψη 8).

Το πότε ο αιτών έχει **δικαίωμα παραμονής** στο κράτος μέλος ορίζεται στα άρθρα 9, 41 και 46 παρ. 6 της Οδηγίας για τις διαδικασίες. Επιγραμματικά, οι αιτούντες επιτρέπεται να παραμείνουν στο κράτος μέλος, έως ότου ολοκληρωθούν οι πρωτοβάθμιες διαδικασίες, με εξαίρεση την υποβολή μεταγενέστερης αίτησης, ενώ, στις περιπτώσεις που μία αίτηση κρίνεται ως προδήλως αβάσιμη, ή αβάσιμη με την ταχύρρυθμη διαδικασία ή απαράδεκτη η δυνατότητα

παραμονής του αιτούντος στο έδαφος του κράτους μέλους κρίνεται από δικαστήριο είτε κατόπιν αίτησης είτε αυτεπάγγελτα.

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι το ΔΕΕ στην υπόθεση **C-181/16 (Gnandi)** έκρινε ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να λάβει **απόφαση επιστροφής** παράλληλα με την απόρριψη αίτησης διεθνούς προστασίας, φέρνοντας έτσι αμέσως τον (πρώην) αιτούντα στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας περί επιστροφών. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διαδικασία επιστροφής και επομένως η εφαρμογή της οδηγίας περί επιστροφών θα ανασταλεί κατά τη διάρκεια της προθεσμίας για την άσκηση προσφυγής κατά της απόφασης απόρριψης και μέχρι την απόφαση επί της εν λόγω προσφυγής. Κατά την περίοδο όμως αυτή, το πρόσωπο διατηρεί την ιδιότητα του αιτούντος διεθνή προστασία μέχρι την τελική έκβαση της προσφυγής και το Δικαστήριο επεσήμανε ότι «ο αιτών δικαιούται, κατά την περίοδο αυτή, να επωφεληθεί των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία για τον καθορισμό των ελάχιστων απαιτήσεων για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο».

Η οδηγία «δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση των αιτήσεων χορήγησης διπλωματικού ή εδαφικού ασύλου που υποβάλλονται σε αντιπροσωπείες των κρατών μελών» (άρθρο 3 παρ. 2). Ο όρος «**διπλωματικό άσυλο**» αναφέρεται στην προστασία που παρέχεται από ένα κράτος εκτός του εδάφους του, ιδίως στις διπλωματικές του αποστολές (διπλωματικό άσυλο με τη στενή έννοια), στα προξενεία του, τα πλοία του στα χωρικά ύδατα άλλου κράτους (ναυτικό άσυλο), καθώς και στα αεροσκάφη του και στις στρατιωτικές ή παραστρατιωτικές εγκαταστάσεις του στο εξωτερικό.

V. Διαμονή και ελεύθερη κυκλοφορία

«Οι αιτούντες μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής ή στην περιοχή την οποία τους ορίζει αυτό το κράτος μέλος.....» (άρθρο 7 παρ. 1).

Ρητή αναφορά σε **δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας** γίνεται στο άρθρο 26 της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες στο οποίο προβλέπεται ότι «κάθε συμβαλλόμενο κράτος παρέχει στους πρόσφυγες νόμιμα στην επικράτειά του το δικαίωμα να επιλέγουν τον τόπο διαμονής τους και να κυκλοφορούν ελεύθερα στην επικράτειά του, υπό την επιφύλαξη των κανονισμών που ισχύουν για τους αλλοδαπούς γενικά υπό τις ίδιες συνθήκες», ενώ και στο άρθρο 12 παράγραφος 1 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα προβλέπεται ότι «ο οποιοσδήποτε βρίσκεται νόμιμα στο έδαφος ενός Κράτους έχει δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης και ελεύθερης επιλογής κατοικίας στο έδαφος αυτού του Κράτους». Επιπλέον, το άρθρο 2 παράγραφος 1 του 4^{ου} πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα προβλέπεται ότι «Οποιοσδήποτε βρίσκεται νομίμως στο έδαφος ενός Κράτους έχει το δικαίωμα να μετακινείται ελεύθερα εντός του εδάφους αυτού και να επιλέγει ελεύθερα σε αυτό τον τόπο διαμονής του». Εντούτοις, από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 7 της Οδηγίας θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η Οδηγία δεν αναγνωρίζει «δικαίωμα» ελεύθερης κυκλοφορίας αλλά **«δυνατότητα ελεύθερης κυκλοφορίας»**, έννοια ουσιωδώς διάφορη κατά περιεχόμενο.

Εξάλλου, με την παρ. 1 επιβάλλεται περιορισμός στη δυνατότητα ελεύθερης κυκλοφορίας εντός «οριζόμενης περιοχής» πρόβλεψη που συνάδει προς το άρθρο 31 παρ. 2 της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες στο οποίο αντιστοίχως προβλέπεται η ευχέρεια των κρατών να εφαρμόζουν επί των κινήσεων των προσφύγων τα απαραίτητα περιοριστικά μέτρα. Η οριζόμενη περιοχή δεν πρέπει να *«θίγει την αναπαλλοτρίωτη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής»* και οφείλει να *«αφήνει αρκετά περιθώρια για την εξασφάλιση της πρόσβασης σε όλα τα πλεονεκτήματα στο πλαίσιο της οδηγίας»*. Ως εκ τούτου απομονωμένες περιοχές που εμποδίζουν πχ την πρόσβαση του παιδιού στην εκπαίδευση, την πραγματοποίηση ιατρικών εξετάσεων, την ψυχοκοινωνική υποστήριξη ή την νομική συνδρομή, δεν μπορούν να συνιστούν «οριζόμενη περιοχή».

Περαιτέρω, στην παρ. 1 χρησιμοποιείται η λέξη «αιτούντες» και όχι «αιτών» όπως συμβαίνει στα λοιπά άρθρα, και συνεπώς θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι οι περιορισμοί της παραγράφου 1 μπορούν να επιβληθούν με κανονιστική απόφαση, ενώ, εξάλλου, δεν προβλέπονται κριτήρια για την επιβολή των περιορισμών αυτών αλλά μόνο διασφαλίσεις που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη πριν την επιβολή των περιορισμών (δεν θίγει την αναπαλλοτρίωτη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής και αφήνει αρκετά περιθώρια για την εξασφάλιση της πρόσβασης σε όλα τα πλεονεκτήματα στο πλαίσιο της παρούσας οδηγίας).

Περαιτέρω, *«Τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίζουν σχετικά με τη διαμονή του αιτούντος, για λόγους δημόσιου συμφέροντος, δημόσιας τάξης ή, όταν είναι αναγκαίο, για την ταχεία επεξεργασία και την αποτελεσματική παρακολούθηση της αίτησής του/της για παροχή διεθνούς προστασίας»* (παρ. 2 του άρθρου 7).

Περαιτέρω, από τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης και κυρίως από την αναφορά σε «αιτούντα» αντί «αιτούντων» (της παρ. 1) μπορεί να υποστηριχθεί ότι απαιτείται η εξατομικευμένη εκτίμηση της καταστάσεως του αιτούντος πριν από τη λήψη αποφάσεως επί της διαμονής του.

Εξάλλου, στην παρ. 2 επιτρέπεται στα κράτη μέλη να αποφασίζουν σχετικά με τη διαμονή του αιτούντος μόνο *«για λόγους δημοσίου συμφέροντος, δημόσιας τάξης ή, όταν είναι αναγκαίο, για την ταχεία επεξεργασία και την αποτελεσματική παρακολούθηση της αίτησής του/της για παροχή διεθνούς προστασίας»*. Από την γραμματική ερμηνεία της διάταξης μπορεί να υποστηριχτεί ότι πριν την λήψη απόφασης σχετικά με τη διαμονή του αιτούντος επιβάλλεται έλεγχος με βάση την αρχή της αναλογικότητας και των κριτηρίων που αυτή θέτει ήτοι της προσφορότητας και της αναγκαιότητας, μόνο εφόσον η απόφαση λαμβάνεται για την ταχεία επεξεργασία και την αποτελεσματική παρακολούθηση της αίτησής του και όχι εφόσον γίνεται επίκληση δημοσίου συμφέροντος ή δημόσιας τάξης.

Συναφώς πρέπει να υπομνησθεί ότι το ΔΕΕ στην υπόθεση **C-166/13 (Mukarubega)** τόνισε ότι το δικαίωμα ακρόασης αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των δικαιωμάτων άμυνας, τα οποία συνιστούν γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης και κατά συνέπεια ο αιτών έχει το δικαίωμα να ακουστεί πριν από τη λήψη οποιουδήποτε μεμονωμένου μέτρου που μπορεί να τον βλάψει. Εξάλλου, το ΔΕΕ με τις αποφάσεις **C-349/07 (Sopropé)**, **C-383/13 PPU (M. G. και N. R.)** έκρινε ότι ο σεβασμός του εν λόγω δικαιώματος επιβάλλεται ακόμη και όταν η εφαρμοστέα

ρύθμιση δεν προβλέπει ρητώς την τήρηση μιας τέτοιας διατυπώσεως. Δεδομένου όμως ότι το δικαίωμα ακρόασης δεν επιβάλλει την υποχρέωση να προβεί το άτομο σε επίσημη ακρόαση, για να μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά το δικαίωμα αυτό αρκεί ο αιτών να ενημερωθεί πριν τη λήψη του μέτρου και να του δοθεί η δυνατότητα να γνωστοποιήσει τις απόψεις του προφορικά ή να υποβάλλει γραπτές παρατηρήσεις.

Η αναφορά σε «διαμονή και ελευθερία κυκλοφορίας» στον τίτλο του άρθρου 7 δεν βοηθά καθόσον η «ελεύθερη κυκλοφορία» δεν χρησιμοποιείται πάντοτε ομοιόμορφα στο δίκαιο της ΕΕ, δεδομένου ότι ορισμένες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου διαχωρίζουν ρητά την ελεύθερη κυκλοφορία από την ελευθερία επιλογής του τόπου διαμονής, ενώ άλλες χρησιμοποιούν την «ελεύθερη κυκλοφορία» κατά τρόπο που επίσης να περιλαμβάνει το δικαίωμα επιλογής του τόπου κατοικίας. Ωστόσο, από την αντιπαραβολή της παραγράφου 1 (οι αιτούντες μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής) με την παράγραφο 2 (τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίζουν σχετικά με τη διαμονή του αιτούντος) μπορεί να υποστηριχτεί ότι στην μεν παράγραφο 1 αναγνωρίζεται καταρχήν η δυνατότητα τόσο της ελεύθερης κυκλοφορίας όσο και της επιλογής του τόπου διαμονής, ενώ, η υποχρέωση διαμονής σε συγκεκριμένο τόπο σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 7 δεν εμποδίζει αυτή καθ' εαυτή τον αιτούντα να κυκλοφορεί ελεύθερα στο κράτος μέλος παρεκτός και αν έχει επιβληθεί σωρευτικά και ο περιορισμός της παρ. 1 ήτοι κυκλοφορία σε «οριζόμενη περιοχή».

Εξάλλου, *«Τα κράτη μέλη μπορούν να συνδέουν την παροχή των υλικών συνθηκών υποδοχής με την πραγματική διαμονή των αιτούντων σε συγκεκριμένο τόπο, τον οποίο καθορίζουν τα κράτη μέλη. Η σχετική απόφαση, η οποία μπορεί να είναι γενικού χαρακτήρα, πρέπει να λαμβάνεται σε ατομική βάση και θεσπίζεται από το εθνικό δίκαιο»* (παρ. 3). Από τη γραμματική διατύπωση προκύπτει ότι η απόφαση σύνδεσης των υλικών συνθηκών υποδοχής με την πραγματική διαμονή προϋποθέτει ατομική αξιολόγηση και να δίδεται η δυνατότητα στον αιτούντα να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του. Ένα παράδειγμα των πρακτικών επιπτώσεων αυτής της διάταξης θα μπορούσε να είναι η τοποθέτηση ενός ατόμου με ιδιαίτερη κατάσταση υγείας κοντά σε υγειονομικές εγκαταστάσεις όπου η θεραπεία είναι πιο εύκολη.

Περαιτέρω, τα κράτη μέλη *«προβλέπουν τη δυνατότητα να παρέχεται στους αιτούντες προσωρινή άδεια απομάκρυνσης από τον τόπο διαμονής που αναφέρεται στις προηγούμενες παραγράφους. Οι αποφάσεις λαμβάνονται σε ατομική, αμερόληπτη και αντικειμενική βάση και πρέπει να αιτιολογούνται όταν είναι απορριπτικές»* (παρ. 4 του άρθρου 7), ενώ, δύνανται να περιορίζουν ή σε εξαιρετικές και δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις να ανακαλούν τις υλικές συνθήκες υποδοχής όταν μεταξύ άλλων ο αιτών *«εγκαταλείπει τον τόπο διαμονής που έχει καθορίσει η αρμόδια αρχή χωρίς να την ενημερώσει ή, εφόσον απαιτείται, χωρίς άδεια»* (άρθρο 26).

VI. «Επαρκές» και «Αξιοπρεπές» Επίπεδο Διαβίωσης

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι υλικές συνθήκες υποδοχής να εξασφαλίζουν στους αιτούντες **επαρκές βιοτικό επίπεδο**, το οποίο να διασφαλίζει τη **συντήρησή τους** και να προστατεύει τη **σωματική και την ψυχική τους υγεία**» (άρθρο 17 παρ. 2). Παράλληλα, προβλέπεται ότι «η Οδηγία αποβλέπει στη διασφάλιση του πλήρους σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας» (αιτιολογική σκέψη 35) και ότι «είναι σκόπιμο να θεσπισθούν πρότυπα για την υποδοχή των αιτούντων, τα οποία, θα επαρκούν για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου και συγκρίσιμων συνθηκών διαβίωσης σε όλα τα κράτη μέλη» (αιτιολογική σκέψη 11).

Κεντρική έννοια που διατρέχει την Οδηγία και αποτελεί σημείο αναφοράς για τις υλικές συνθήκες υποδοχής είναι το **«επαρκές βιοτικό επίπεδο»**, πλην όμως, η Οδηγία δεν προσδιορίζει σαφώς ποιος είναι ο βαθμός της «επάρκειας» παρά μόνο αναφέρει ότι το βιοτικό επίπεδο θα πρέπει να διασφαλίζει την συντήρηση και να προστατεύει την σωματική και ψυχική υγεία. Η σχέση μεταξύ «επαρκούς βιοτικού επιπέδου» και «αξιοπρεπούς επιπέδου» σύμφωνα με τις αιτιολογικές σκέψεις παραμένει ασαφής. Η ασάφεια εντείνεται περαιτέρω από το άρθρο 20 παρ. 5 στο οποίο αν και προβλέπεται ο περιορισμός ή η ανάκληση των υλικών συνθηκών εντούτοις αναφέρεται ρητά ότι τα κράτη μέλη «εξασφαλίζουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για όλους τους αιτούντες».

Το αν υπάρχει διαφορά μεταξύ των δύο όρων και σε τί αυτή συνίσταται θα απαντηθεί πιθανώς στο μέλλον από τη νομολογία. Μέχρι σήμερα, συναφώς προς το ζήτημα αυτό το ΔΕΕ στην υπόθεση **C-179/11 (Cimade, GISTI)** τόνισε ότι η Οδηγία πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της όλης οικονομίας και του σκοπού της, τηρουμένων των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των αρχών που αναγνωρίζονται ιδίως στον Χάρτη καθώς και, περαιτέρω υπό το φώς της αιτιολογικής σκέψης 5, σύμφωνα με την οποία η οδηγία αποβλέπει ειδικότερα στη διασφάλιση του πλήρους σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και στην προώθηση της εφαρμογής των άρθρων 1 και 18 του Χάρτη. Κατά συνέπεια το ΔΕΕ υπογράμμισε ότι προκειμένου να γίνει σεβαστή η ανθρώπινη αξιοπρέπεια των αιτούντων, οι αιτούντες δεν πρέπει να στερηθούν από τα ελάχιστα πρότυπα που προβλέπει η οδηγία, ακόμη και για προσωρινό χρονικό διάστημα.

Εξάλλου, το ΔΕΕ στην υπόθεση **C-163/17 (Jawo)** τόνισε ότι παραβίαση του άρθρου 4 του Χάρτη υπάρχει όταν υπάρχει ένας ιδιαίτερος αυξημένος βαθμός σοβαρότητας στις ελλείψεις που διαπιστώνονται. Αυτός ο ιδιαίτερος αυξημένος βαθμός σοβαρότητας υπάρχει όταν η αδιαφορία των αρχών ενός κράτους μέλους θα είχε ως συνέπεια να περιέλθει ένα πρόσωπο το οποίο είναι απολύτως εξαρτημένο από την κρατική αρωγή, ανεξαρτήτως της θελήσεώς του και των προσωπικών του επιλογών, σε κατάσταση έσχατης υλικής στερήσεως, η οποία θα τον εμπόδιζε να αντιμετωπίσει τις πλέον στοιχειώδεις ανάγκες του, όπως είναι μεταξύ άλλων η τροφή, η προσωπική καθαριότητα και η στέγαση, και η οποία θα έβλαπτε την ψυχική ή σωματική υγεία του ή θα τον περιήγε σε κατάσταση εξευτελισμού ασυμβίβαστη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ο βαθμός αυτός σοβαρότητας δεν μπορεί, επομένως, να καλύπτει καταστάσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται ακόμη και από μεγάλη ανασφάλεια ή από έντονη επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης του ενδιαφερομένου, εφόσον δεν συνεπάγονται έσχατη υλική στέρηση, περιάγουσα το πρόσωπο αυτό σε κατάσταση τόσο σοβαρή ώστε να μπορεί να εξομοιωθεί με απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

Πρόσφατα, το **Ανώτατο Δικαστήριο της Ισπανίας** με την απόφασή της 7ης Δεκεμβρίου 2018, ασχολήθηκε με την υπόθεση αιτούντος που υπέβαλε αίτημα ασύλου στην Ισπανία, αλλά διέφυγε στη Γερμανία. Όταν μεταφέρθηκε στην Ισπανία κατ' εφαρμογήν του κανονισμού Δουβλίνου III, οι ισπανικές αρχές αρνήθηκαν την χορήγηση σε αυτόν συνθηκών υποδοχής, με την αιτιολογία ότι ο αιτών είχε παραιτηθεί από το δικαίωμα σε συνθήκες υποδοχής όταν διέφυγε από τη χώρα. Έκτοτε, ζούσε σε ένα καταφύγιο για άστεγους. Το Ανώτατο Δικαστήριο, έκρινε ότι η κατάσταση του αιτούντος ενόψει του ότι αυτός μπορούσε να κοιμηθεί και να έχει πρόσβαση στη διανομή τροφίμων σε καταφύγιο των αστέγων, να επωφεληθεί από την ψυχολογική βοήθεια και την επαγγελματική κατάρτιση που παρεχόταν από την ΜΚΟ του καταφυγίου αστέγων δεν μπορούσε να θεωρήσει παραβίαση του άρθρου 15 του ισπανικού Συντάγματος όσον αφορά το δικαίωμα στη σωματική και ψυχική ακεραιότητα. Κατά συνέπεια το Δικαστήριο κατέληξε ότι παρόλο που δεν επωφελήθηκε από τις ειδικές συνθήκες υποδοχής στις οποίες θα είχε πρόσβαση, αν είχε συμπεριληφθεί στο σύστημα υποδοχής, εντούτοις δεν αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη ζωή του και να περιέλθει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως πρόσφατα (12.11.2019) το ΔΕΕ (τμήμα μείζονος συνθέσεως) εξέδωσε την απόφαση C-233/18, HAQBIN, στην σκέψη 50 της οποίας το Δικαστήριο αναφέρει ότι 'Αντιθέτως, αφενός, η υποχρέωση εξασφάλισης αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 20, παράγραφος 5, της οδηγίας 2013/33, επιβάλλει στα κράτη μέλη, ακριβώς λόγω της χρήσης του ρήματος «εξασφαλίζω», να παρέχουν διαρκώς και αδιαλείπτως το εν λόγω επίπεδο διαβίωσης. Αφετέρου, η πρόσβαση στις υλικές συνθήκες υποδοχής που θα είναι ικανή να εξασφαλίσει ένα τέτοιο επίπεδο διαβίωσης πρέπει να παρέχεται από τις αρχές των κρατών μελών, με συγκεκριμένες ρυθμίσεις και υπό τη δική τους ευθύνη, ακόμη και όταν οι αρχές αυτές προσφεύγουν κατά περίπτωση σε ιδιώτες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, προκειμένου να εκπληρωθεί, υπό την εποπτεία τους, η εν λόγω υποχρέωση'.

VII. Υλικές συνθήκες υποδοχής

«Υλικές συνθήκες υποδοχής» είναι «*οι συνθήκες υποδοχής που περιλαμβάνουν την παροχή στέγης, τροφής και ρουχισμού, σε είδος ή υπό μορφή οικονομικού βοηθήματος ή δελτίων, ή συνδυασμό των τριών, καθώς και ένα βοήθημα για τα καθημερινά έξοδα*» (άρθρο 2 στοιχείο ζ).

Η Οδηγία επιβάλλει **θετικές υποχρεώσεις** στα κράτη μέλη. Ειδικότερα τα κράτη μέλη υποχρεούνται α) να εξασφαλίσουν ότι παρέχονται οι υλικές συνθήκες υποδοχής (στέγη, τροφή και ρουχισμός και βοήθημα για καθημερινά έξοδα), β) να λαμβάνουν δεόντως υπόψη την ευάλωτη κατάσταση ενός αιτούντος και εναπόκειται σε αυτά να υποθέσουν ότι ο αιτών είναι άστεγος και να βρουν την κατάλληλη λύση, γ) να εξετάσουν άμεσα την αίτηση ασύλου καθόσον τούτο μειώνει την περίοδο κατά την οποία ο αιτών δυνητικά υπόκειται σε ανεπαρκείς όρους υποδοχής. Ως προς το ζήτημα του χρόνου εξέτασης, στην υπόθεση **Amadou κατά Ελλάδας**, το ΕΔΔΑ εκτίμησε ότι δεδομένων των υποχρεώσεων που βάρυναν τις Ελληνικές Αρχές, δυνάμει της Οδηγίας περί Υποδοχής μόνο μία προσήκουσα εξέταση του αιτήματος του προσφεύγοντος για

άσυλο θα μπορούσε να είχε θέσει τέλος στην κατάσταση που βρισκόταν και παρατήρησε ότι το αίτημα που υποβλήθηκε στις 22 Σεπτεμβρίου 2010, εκκρεμούσε ακόμη, τουλάχιστον έως τις 3 Δεκεμβρίου 2013, ημερομηνία της κατάθεσης των παρατηρήσεων του ενδιαφερόμενου ενώπιον του Δικαστηρίου. Ενόψει τούτων κρίθηκε ότι ο προσφεύγων βρέθηκε, συνεπεία της αδρανείας των Αρχών, σε μία εξευτελιστική κατάσταση, η οποία αντίκειται στο άρθρο 3 της Σύμβασης.

Με την απόφαση HAQBIN το ΔΕΕ αναγνώρισε μία νέα υποχρέωση των Κρατών Μελών αναφέροντας ότι 'η πρόσβαση στις υλικές συνθήκες υποδοχής που θα είναι ικανή να εξασφαλίσει ένα τέτοιο επίπεδο διαβίωσης (αξιοπρεπές) πρέπει να παρέχεται από τις αρχές των κρατών μελών, με συγκεκριμένες ρυθμίσεις και υπό τη δική τους ευθύνη, ακόμη και όταν οι αρχές αυτές προσφεύγουν κατά περίπτωση σε ιδιώτες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, προκειμένου να εκπληρωθεί, υπό την εποπτεία τους, η εν λόγω υποχρέωση'.

Παράλληλα στο άρθρο 17 καθορίζονται συγκεκριμένοι **υποχρεωτικοί κανόνες σχετικά με τη διαθεσιμότητα των υλικών συνθηκών υποδοχής**: α) οι υλικές συνθήκες υποδοχής παρέχονται αμέσως με την υποβολή της αίτησης διεθνούς προστασίας, β) εξασφαλίζουν επαρκές βιοτικό επίπεδο στους αιτούντες, το οποίο διασφαλίζει τη συντήρησή τους και προστατεύει τη σωματική και ψυχική τους υγεία, γ) το ποσό του οικονομικού βοηθήματος καθορίζεται σύμφωνα με το επίπεδο ή τα επίπεδα που έχει καθορίσει το οικείο κράτος μέλος είτε νομοθετικά είτε στην πράξη για να εξασφαλίζει επαρκές βιοτικό επίπεδο στους υπηκόους του.

Παράλληλα στο άρθρο 17 προβλέπονται και **προαιρετικές διατάξεις** σχετικά με τους όρους χορήγησης υλικών συνθηκών υποδοχής και ειδικότερα ότι α) τα κράτη μέλη δύνανται να εξαρτούν την παροχή του συνόλου ή μέρους των υλικών συνθηκών υποδοχής και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης από την προϋπόθεση ότι οι αιτούντες δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους που να τους εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο από απόψεως υγείας και να καθιστούν δυνατή τη συντήρησή τους, β) τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν από τους αιτούντες να καλύπτουν πλήρως ή εν μέρει το κόστος των υλικών συνθηκών υποδοχής και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης που προβλέπει η οδηγία, όταν οι αιτούντες διαθέτουν επαρκείς πόρους, παραδείγματος χάριν εάν έχουν εργασθεί επί εύλογο χρονικό διάστημα, γ) τα κράτη μέλη δύνανται να παρέχουν στους αιτούντες λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από ό,τι στους υπηκόους τους στις περιπτώσεις αυτές, ειδικότερα όταν υλικές συνθήκες υποδοχής παρέχονται εν μέρει σε είδος ή στην περίπτωση που τα εν λόγω επίπεδα, που παρέχονται στους υπηκόους τους, αποσκοπούν στο να τους εξασφαλίσουν βιοτικό επίπεδο υψηλότερο από αυτό που περιγράφεται για τους αιτούντες στο πλαίσιο της παρούσας οδηγίας.

α) Στέγαση

«Εφόσον η στέγαση παρέχεται σε είδος, θα πρέπει να λαμβάνει μία από τις κατωτέρω μορφές ή να αποτελεί συνδυασμό τους: α) χώρο που χρησιμοποιείται για τη στέγαση των αιτούντων κατά την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που γίνεται στα σύνορα ή στις ζώνες διέλευσης ·β) κέντρα φιλοξενίας που εξασφαλίζουν επαρκές βιοτικό επίπεδο ·γ) ιδιωτικές

κατοικίες, διαμερίσματα, ξενοδοχεία ή άλλες εγκαταστάσεις προσαρμοσμένες για τη στέγαση αιτούντων» (άρθρο 18 παρ. 1). Σύμφωνα δε με το άρθρο 2 περίπτωση θ) «κέντρο φιλοξενίας» είναι «κάθε χώρος που χρησιμοποιείται για την ομαδική φιλοξενία των αιτούντων».

Με το άρθρο 18 παρ. 2 επιβάλλονται **γενικότεροι περιορισμοί** στα κράτη μέλη και ειδικότερα ότι πρέπει : α) να εξασφαλίζεται στους αιτούντες η προστασία της οικογενειακής τους ζωής, β) οι αιτούντες να έχουν δυνατότητα επικοινωνίας με συγγενείς, νομικούς συμβούλους ή συνηγόρους, εκπροσώπους της ΥΑΟΗΕ και άλλες σχετικές εθνικές, διεθνείς και μη κυβερνητικές οργανώσεις και φορείς, γ) να παρέχεται πρόσβαση στα μέλη της οικογένειας, στους συνηγόρους ή νομικούς συμβούλους, στους εκπροσώπους του ΥΑΗΕΠ και στις σχετικές μη κυβερνητικές οργανώσεις τις οποίες έχει αναγνωρίσει το σχετικό κράτος μέλος. Περιορισμοί στην πρόσβαση αυτή μπορούν να επιβάλλονται μόνο για λόγους που σχετίζονται με την ασφάλεια των χώρων και των αιτούντων. Περαιτέρω, στην παρ. 5 του άρθρου 18 προβλέπεται ότι «τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν όσο το δυνατόν περισσότερο ότι οι εξαρτώμενοι ενήλικοι αιτούντες με ειδικές ανάγκες υποδοχής στεγάζονται μαζί με τους στενούς ενήλικες συγγενείς που ευρίσκονται ήδη στο ίδιο κράτος μέλος και που έχουν την ευθύνη αυτών σύμφωνα με τον νόμο ή την πρακτική του οικείου κράτους μέλους», ενώ σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 22 «κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με τις ρυθμίσεις στέγασης, τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν δεόντως υπόψη το ύψιστο συμφέρον του παιδιού, καθώς και τις ιδιαίτερες συνθήκες οποιουδήποτε αιτούντος εξαρτάται από μέλη της οικογένειας ή άλλους στενούς συγγενείς, όπως ανήλικα άγαμα αδέρφια ευρισκόμενα ήδη στο κράτος μέλος».

Εκτός από τους γενικούς αυτούς περιορισμούς, προβλέπονται **ειδικότεροι περιορισμοί** στα κράτη μέλη στις περιπτώσεις χώρων που χρησιμοποιούνται προς τον σκοπό της στέγασης των αιτούντων κατά τη διάρκεια της εξέτασης αίτησης διεθνούς προστασίας που ασκείται στα σύνορα ή σε ζώνες διέλευσης, ή αναφορικά με τα κέντρα φιλοξενίας που εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο. Οι ειδικότεροι αυτοί περιορισμοί προβλέπονται στην παρ. 3 και αφορούν στη λήψη μέτρων για την αποτροπή βιαιοπραγιών και της βίας που έχει σχέση με το φύλο, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής κακοποίησης και παρενόχλησης. Πλην όμως αξίζει να υπενθυμιστεί ότι οι ως άνω περιορισμοί επιβάλλονται μόνο στα κράτη μέλη που έχουν επιλέξει την παροχή στέγης σε είδος και όχι υπό την μορφή οικονομικού βοηθήματος.

Τέλος αξίζει να υπενθυμιστεί ότι σύμφωνα με την ΕΣΔΑ τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται σε παροχή στέγης πλην όμως όπως κρίθηκε και στην **MSS** εφόσον προβλέπεται στο εθνικό δίκαιο τότε οι εθνικές αρχές υποχρεούνται να παρέχουν στέγαση, ενώ σε άλλες περιπτώσεις όπως στην υπόθεση **Mohammed Hussein κ.λπ. κατά των Κάτω Χωρών και της Ιταλίας**, κρίσιμο ρόλο έπαιξε το κατά πόσο σε κάθε περίπτωση οι αιτούντες έλαβαν στέγαση, καθώς και την ποιότητα αυτής στέγασης.

Περαιτέρω, προβλέπεται ότι «σε δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις, τα κράτη μέλη μπορούν κατ' εξαίρεση να θεσπίζουν λεπτομέρειες όσον αφορά τις υλικές συνθήκες υποδοχής διαφορετικές από τις προβλεπόμενες, για εύλογη χρονική περίοδο η οποία είναι όσο το δυνατόν συντομότερη, όταν: α) απαιτείται εκτίμηση των ειδικών αναγκών του αιτούντος άσυλο,

σύμφωνα με το άρθρο 22, β) έχουν εξαντληθεί προσωρινά οι συνήθως διαθέσιμες δυνατότητες στέγασης» (παρ. 9 του άρθρου 18).

Αυτές οι διαφορετικές συνθήκες καλύπτουν σε κάθε περίπτωση τις βασικές ανάγκες. Το ΔΕΕ στην υπόθεση **C-79/13 (SACIRI)** έκρινε ότι δεν αντιτίθεται στην Οδηγία η παραπομπή των αιτούντων άσυλο, σε περίπτωση κορεσμού των δομών στεγάσεως που προορίζονται για αυτούς, σε οργανισμούς υπαγόμενους στο σύστημα γενικής δημόσιας αρωγής, αρκεί το σύστημα αυτό να διασφαλίζει στους αιτούντες άσυλο την τήρηση των ελάχιστων απαιτήσεων της οδηγίας αυτής. Κατά συνέπεια θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η προβλεπόμενη δυνατότητα των κρατών μελών να «θεσπίζουν λεπτομέρειες όσον αφορά τις υλικές συνθήκες υποδοχής διαφορετικές από τις προβλεπόμενες» δεν πρέπει να θεωρηθεί ως δυνατότητα αυτών να χορηγούν χαμηλότερα πρότυπα υλικών συνθηκών υποδοχής, δεδομένου ότι πρέπει να πληρούνται τα ελάχιστα πρότυπα που θέτει η Οδηγία για την υποδοχή. Ως εκ τούτου, ο όρος «βασικές ανάγκες» πρέπει να ερμηνεύεται με σημείο αναφοράς το «επαρκές βιοτικό επίπεδο», το οποίο δεν επιτρέπει καμία απόκλιση προς τα κάτω.

β) Τροφή

“Τα κράτη μέλη μπορούν να παρέχουν στους αιτούντες διεθνή προστασία τρόφιμα σε είδος ή με τη μορφή οικονομικών επιδομάτων ή δελτίων” (άρθρο 2 στοιχείο ζ).

Η τροφή είναι μία από τις «βασικές ανάγκες» του ανθρώπου, όπως παρατήρησε και το ΕΔΔΑ στην υπόθεση **N.T.P. και άλλοι κατά της Γαλλίας**, υπόθεση στην οποία το Δικαστήριο απέδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι οι αιτούντες είχαν φιλοξενηθεί από μία εστία στην οποία τους χορηγήθηκε ζεστό βραδινό γεύμα και πρωινό και κατά συνέπεια η κατάστασή τους δεν άγγιξε το απαιτούμενο επίπεδο σοβαρότητας που απαιτείται προκειμένου να διαπιστωθεί παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

γ) Ρουχισμός

Σύμφωνα με το άρθρο 2 στοιχείο ζ) της οδηγίας «τα κράτη μέλη μπορούν να παρέχουν στους αιτούντες διεθνή προστασία ρούχα σε είδος ή υπό μορφή οικονομικών επιδομάτων ή δελτίων».

δ) Οικονομικά Βοηθήματα

Το άρθρο 2 στοιχείο ζ εισάγει τις έννοιες «οικονομικό βοήθημα ή δελτίο» ως μορφή παροχής υλικών συνθηκών υποδοχής. Στο άρθρο 17 παρ. 5 ορίζεται ότι «*όταν τα κράτη μέλη παρέχουν υλικές συνθήκες υποδοχής υπό μορφή οικονομικού βοηθήματος ή δελτίων, το ποσό τους καθορίζεται σύμφωνα με το επίπεδο ή τα επίπεδα που έχει καθορίσει το οικείο κράτος μέλος είτε νομοθετικά είτε στην πράξη για να εξασφαλίζει επαρκές βιοτικό επίπεδο στους υπηκόους του*».

Στην υπόθεση **C-179/11 (SACIRI)** το ΔΕΕ απασχόλησε το ύψος των εν λόγω οικονομικών βοηθημάτων. Το Δικαστήριο τόνισε ότι μολονότι το ποσό του χορηγούμενου οικονομικού

βοηθήματος καθορίζεται από κάθε κράτος μέλος, παρά ταύτα το ποσό αυτό πρέπει να είναι επαρκές για να εγγυηθεί επίπεδο διαβίωσης αξιοπρεπές και κατάλληλο από απόψεως υγείας και για να διασφαλίσει τη συντήρηση των αιτούντων άσυλο, παρέχοντάς τους, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα να βρουν στέγη, εν ανάγκη στο πλαίσιο της ιδιωτικής αγοράς μισθώσεως κατοικίας. Παράλληλα για τον καθορισμό του ύψους πρέπει να λαμβάνεται εν ανάγκη, υπόψη, η διαφύλαξη του συμφέροντος των προσώπων με ιδιαίτερες ανάγκες και περαιτέρω το ποσό του βοηθήματος αυτού πρέπει να είναι επαρκές για να παράσχει στα ανήλικα τέκνα τη δυνατότητα να συστεγαστούν με τους γονείς τους, έτσι ώστε να μπορέσει να διατηρηθεί η οικογενειακή ενότητα των αιτούντων άσυλο.

Περαιτέρω, στην ίδια διάταξη προβλέπεται η παροχή βοηθήματος για τα καθημερινά έξοδα το οποίο όμως προορίζεται στην κάλυψη βασικών αναγκών των αιτούντων που υπερβαίνουν τη στέγαση, την τροφή και την ένδυση. Το εν λόγω βοήθημα στην εξασφάλιση της διαβίωσης τους και ειδικότερα α) στο να επιτρέψει τους αιτούντες να επιτύχουν ένα ελάχιστο επίπεδο φυσικής διαβίωσης πέραν των βασικών αναγκών στέγασης, τροφής ή ρουχισμού, β) να εξασφαλίσει ένα ελάχιστο επίπεδο συμμετοχής των αιτούντων στην κοινωνικοπολιτιστική ζωή του κράτους μέλους στο οποίο διαμένουν και γ) να δοθεί σε αυτούς η δυνατότητα να απολαύσουν ορισμένο βαθμό αυτονομίας.

Στην υπόθεση **C-163/17 (Jawo)**, το ΔΕΕ, συνέκρινε τις συνθήκες διαβίωσης των δικαιούχων διεθνούς προστασίας και των συνθηκών διαβίωσης των υπηκόων όσον αφορά το ιταλικό κοινωνικό σύστημα υπό το πρίσμα των δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη της ΕΕ και την ΕΣΔΑ. Λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, το ΔΕΕ έκρινε ότι «οι μορφές οικογενειακής αλληλεγγύης στις οποίες καταφεύγουν οι υπήκοοι του κράτους μέλους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις ανεπάρκειες του κοινωνικού συστήματος του εν λόγω κράτους μέλους, δεν προσφέρονται εν γένει στους δικαιούχους διεθνούς προστασίας στο εν λόγω κράτος μέλος πλην όμως τούτο δεν αρκεί για να θεμελιώσει τη διαπίστωση ότι ο αιτών διεθνή προστασία θα αντιμετωπίσει, σε περίπτωση μεταφοράς στο εν λόγω κράτος μέλος, μια τέτοια κατάσταση έσχατης υλικής στερήσεως. ».

VIII. Μη υλικές συνθήκες υποδοχής

«Υλικές συνθήκες υποδοχής» είναι οι συνθήκες υποδοχής που περιλαμβάνουν την παροχή στέγης, τροφής και ρουχισμού, σε είδος ή υπό μορφή οικονομικού βοηθήματος ή δελτίων, ή συνδυασμό των τριών, καθώς και ένα βοήθημα για τα καθημερινά έξοδα» (άρθρο 2 στοιχείο ζ).

Συνεπώς, οι συνθήκες υποδοχής που δεν περιλαμβάνονται μεταξύ των ως άνω αναφερόμενων μπορούν να χαρακτηριστούν ως μη υλικές συνθήκες υποδοχής. Αυτές είναι η εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη, επαγγελματική κατάρτιση και πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

α) Εκπαίδευση

«Τα κράτη μέλη παρέχουν στα ανήλικα τέκνα των αιτούντων και στους ανηλίκους αιτούντες πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, υπό προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές που ισχύουν για τους δικούς τους υπηκόους, ενόσω δεν είναι εκτελεστό μέτρο απομάκρυνσης κατ' αυτών των ιδίων ή των γονέων τους..... Τα κράτη μέλη δεν ανακαλούν το δικαίωμα παρακολούθησης δευτεροβάθμιων σπουδών αποκλειστικά και μόνο λόγω ενηλικιώσεως του ανηλίκου» (άρθρο 14).

Περαιτέρω, προβλέπεται δεσμευτικό χρονικό όριο για την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα και ειδικότερα ότι η πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα *«δεν πρέπει να καθυστερεί πέραν των τριών μηνών από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης παροχής διεθνούς προστασίας από τον ανήλικο ή εξ ονόματος αυτού»* και ότι *«τα κράτη μέλη υποχρεούνται να παράσχουν «προπαρασκευαστικές τάξεις», συμπεριλαμβανομένων των γλωσσικών τάξεων, που θα επιτρέψουν την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα για ανήλικους όταν απαιτείται τέτοια προετοιμασία (παρ. 2). Μερικές φορές η ειδική κατάσταση του ανήλικου αιτούντος διεθνή προστασία αποκλείει τη δυνατότητα συμμετοχής του στο συνηθισμένο εκπαιδευτικό σύστημα (για παράδειγμα σε περίπτωση σωματικής αναπηρίας). Στις περιπτώσεις αυτές, το άρθρο 14, παράγραφος 3, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να «προσφέρουν άλλες μορφές εκπαίδευσης σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο και πρακτική».*

β) Εργασία

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν στους αιτούντες πρόσβαση στην αγορά εργασίας το αργότερο εννέα μήνες μετά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης διεθνούς προστασίας, εάν δεν έχει ληφθεί πρωτοδίκως απόφαση από την αρμόδια αρχή και η καθυστέρηση δεν μπορεί να αποδοθεί στον αιτούντα, ενώ περαιτέρω προβλέπεται ότι η πρόσβαση στην αγορά εργασίας δεν ανακαλείται κατά τη διάρκεια των διαδικασιών προσφυγής, εφόσον η προσφυγή κατά απορριπτικής αποφάσεως με τακτική διαδικασία έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα, έως ότου κοινοποιηθεί απορριπτική απόφαση επί της προσφυγής» (άρθρο 15).

Το δικαίωμα στην εργασία κατοχυρώνεται στα άρθρα 17, 18 και 19 της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες σε συνδυασμό με το άρθρο 3 σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων.

Σύμφωνα με την παρ. 2 *«τα κράτη μέλη αποφασίζουν υπό ποιές προϋποθέσεις επιτρέπεται η πρόσβαση του αιτούντος στην αγορά εργασίας, σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο, εξασφαλίζοντας παράλληλα στους αιτούντες ουσιαστική πρόσβαση στην αγορά εργασίας».*

Οι αιτούντες πρέπει να έχουν **ουσιαστική πρόσβαση στην αγορά εργασίας**, πλην όμως η οδηγία δεν προβλέπει την μορφή και τον τρόπο πρόσβασης, τα οποία επαφίονται στην ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Εάν οι συνθήκες εμποδίζουν ουσιαστικά τον αιτούντα να αναζητήσει απασχόληση, η πρόσβαση δεν μπορεί να θεωρηθεί αποτελεσματική. Στην υπόθεση **MSS**, το Δικαστήριο τόνισε ότι ενώ «ο νόμος προβλέπει ότι οι αιτούντες άσυλο στους οποίους έχουν εκδοθεί «ροζ κάρτες» έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας (...) εντούτοις στην πράξη η πρόσβαση στην αγορά εργασίας εμποδίζεται από διοικητικά εμπόδια ώστε αυτό να μην μπορεί να θεωρηθεί ρεαλιστική εναλλακτική λύση ».

Στην παρ. 2 προβλέπεται ότι «για λόγους σχετικούς με την πολιτική για την αγορά εργασίας, τα κράτη μέλη μπορούν να δίνουν προτεραιότητα στους πολίτες της Ένωσης και στους υπηκόους των κρατών που είναι μέρη της συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, καθώς και στους νομίμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών».

Οι αιτούντες δεν μπορούν να αποκλείονται εκ του νόμου από την πραγματική πρόσβαση στην αγορά εργασίας αλλά, στην πράξη, ένας αιτών μπορεί να αποκλειστεί από μια συγκεκριμένη εργασία, διότι το κράτος μέλος δίνει **προτεραιότητα σε πολίτη κράτους μέλους ή πολίτη της ΕΕ ή νομίμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών**. Η οδηγία δεν προβλέπει την εξισορρόπηση των συμφερόντων της αγοράς εργασίας των κρατών μελών και ως εκ τούτου εναπόκειται στο κράτος μέλος να αιτιολογεί τις πολιτικές της αγοράς εργασίας προκειμένου να λάβει ένα μέτρο σύμφωνα με το άρθρο 15 παράγραφος 2 της οδηγίας. Οποιοδήποτε όμως το ληφθέν μέτρο πρέπει να εμπίπτει εντός του πλαισίου της παραγράφου 2 και συνεπώς άλλα μέτρα δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την περιορισμένη πρόσβαση των αιτούντων στην αγορά εργασίας.

Αξίζει δε να τονιστεί ότι το άρθρο 15 δεν περιλαμβάνει ρυθμίσεις όσον αφορά την **άρση των εμποδίων στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας**. Ειδικότερα, δεν επιβάλλει στο κράτος μέλος υποχρεώσεις παροχής εκπαίδευσης όταν ο ενήλικας αιτών μπορεί να έχει χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένων των γλωσσικών δεξιοτήτων, ή ακόμη και να είναι αναλφάβητος, ούτε εξάλλου η Οδηγία αναφέρεται στην αναγνώριση αλλοδαπών προσόντων που μπορούν να διευκολύνουν την πρόσβαση των αιτούντων στην αγορά εργασίας.

γ) Επαγγελματική κατάρτιση

«Τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέπουν στους αιτούντες πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση, ασχέτως του αν έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Η πρόσβαση σε επαγγελματική κατάρτιση που συνδέεται με σύμβαση απασχόλησης εξαρτάται από το κατά πόσον ο αιτών έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας σύμφωνα με το άρθρο 15» (άρθρο 16).

Σε αντίθεση με τα άρθρα 14 και 15 του Οδηγία για την υποδοχή, η νομική ρύθμιση της «επαγγελματικής κατάρτισης» στο άρθρο 16 της οδηγίας **δεν αποτελεί υποχρέωση** των κρατών μελών. Το άρθρο 16 επιτρέπει στα κράτη μέλη να περιορίζουν την ίση μεταχείριση όσον αφορά την επαγγελματική κατάρτιση σε μια κατάρτιση που συνδέεται άμεσα με μια συγκεκριμένη δραστηριότητα απασχόλησης, ενώ, η πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση που σχετίζεται με σύμβαση εργασίας εξαρτάται από το εάν ο αιτών έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας σύμφωνα με το άρθρο 15 της οδηγίας Οδηγία για την υποδοχή.

γ) Ιατρικές Εξετάσεις

«Τα κράτη μέλη δύνανται να απαιτούν την υποβολή των αιτούντων σε ιατρικές εξετάσεις για λόγους δημόσιας υγείας» (άρθρο 13).

Ο διαγνωστικός ιατρικός έλεγχος είναι ένα ζήτημα που σχετίζεται με την υγειονομική περίθαλψη πλην όμως **δεν αποτελεί συνθήκη υποδοχής per se**. Ο στόχος του «ιατρικού διαγνωστικού ελέγχου» μπορεί να είναι η ανίχνευση μολυσματικών ασθενειών όπως η

φυματίωση, η ηπατίτιδα κλπ ή η αναγνώριση συγκεκριμένων αναγκών ή ακόμη και η δημιουργία καραντίνας, ενώ, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να αποφασίσουν το είδος και το εύρος της ιατρικής εξέτασης που θέλουν να εφαρμόσουν.

Παράλληλα, προβλέπεται ότι «τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι υλικές συνθήκες υποδοχής να εξασφαλίζουν στους αιτούντες επαρκές βιοτικό επίπεδο, το οποίο να διασφαλίζει τη συντήρησή τους και να προστατεύει τη σωματική και την ψυχική τους υγεία» και στο άρθρο 19 ότι «τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι αιτούντες να λαμβάνουν την απαραίτητη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η οποία περιλαμβάνει, τουλάχιστον, τις πρώτες βοήθειες και την αναγκαία θεραπεία ασθενειών και σοβαρών πνευματικών διαταραχών και ότι τα κράτη μέλη παρέχουν την απαραίτητη ιατρική ή άλλη συνδρομή στους αιτούντες με ειδικές ανάγκες υποδοχής, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της κατάλληλης ψυχιατρικής περίθαλψης» (άρθρο 17).

Τα άρθρα 17 και 19 υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να χορηγούν στους αιτούντες διεθνή προστασία ελεύθερη πρόσβαση στην ιατρική περίθαλψη. Το απόλυτο κατώτατο όριο πρέπει να είναι η πρόσβαση στην **απαραίτητη υγειονομική περίθαλψη**, τουλάχιστον η επείγουσα περίθαλψη και η ουσιαστική θεραπεία ασθενειών και σοβαρών συνθηκών ψυχικής υγείας. Το άρθρο 19 διασφαλίζει ότι η απαραίτητη υγειονομική περίθαλψη επεκτείνεται στη θεραπεία των ψυχικών διαταραχών κάνοντας ειδική μνεία στη μεταχείριση των αιτούντων που έχουν ειδικές ανάγκες υποδοχής. Τα κράτη μέλη πρέπει επίσης να παρέχουν ιατρικές συμβουλές στους ευάλωτους αιτούντες ιδίως τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, καθώς και θύματα βασανιστηρίων ή άλλων μορφών ψυχολογικής και σωματικής βίας, συμπεριλαμβανομένης της βίας που βασίζεται στο φύλο. Η πρόσβαση στην απαραίτητη ιατρική περίθαλψη πρέπει να είναι απεριόριστη και να είναι προσβάσιμη ιδίως σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης.

Περαιτέρω προβλέπεται ότι «τα κράτη μέλη δύνανται να εξαρτούν την παροχή του συνόλου ή μέρους των υλικών συνθηκών υποδοχής και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης από την προϋπόθεση ότι οι αιτούντες δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους που να τους εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο από απόψεως υγείας και να καθιστούν δυνατή τη συντήρησή τους», ενώ, στην παράγραφο 4 ότι «τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν από τους αιτούντες να καλύπτουν πλήρως ή εν μέρει το κόστος των υλικών συνθηκών υποδοχής και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης που προβλέπει η παρούσα οδηγία, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 3, όταν οι αιτούντες διαθέτουν επαρκείς πόρους, παραδείγματος χάριν εάν έχουν εργασθεί επί εύλογο χρονικό διάστημα» (παρ. 3 του άρθρου 17).

ΙΧ. Περιορισμός και διακοπή υλικών συνθηκών υποδοχής

«Τα κράτη μέλη δύνανται να περιορίζουν ή, σε εξαιρετικές και δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις, να ανακαλούν τις υλικές συνθήκες υποδοχής όταν ο αιτών:....» (άρθρο 20).

Σκοπός του άρθρου 20 είναι η **αποτροπή της κατάχρησης του συστήματος υποδοχής**. Όπως τονίζεται στην αιτιολογική σκέψη 25 θα πρέπει «να περισταλεί η δυνατότητα κατάχρησης του συστήματος υποδοχής με τον καθορισμό των περιστάσεων κατά τις οποίες οι υλικές

συνθήκες υποδοχής των αιτούντων ενδέχεται να περιοριστούν ή να ανακληθούν, διασφαλίζοντας παράλληλα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για όλους τους αιτούντες».

Περαιτέρω από την γραμματική διατύπωση της διάταξης προκύπτει **τί μπορεί να περιοριστεί** και αυτό είναι μόνο οι υλικές συνθήκες υποδοχής κατά συνέπεια οι μη υλικές συνθήκες υποδοχής, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η εκπαίδευση και η πρόσβαση στην αγορά εργασίας δεν μπορούν να μειωθούν ή να αποσυρθούν. Ειδικά για την υγειονομική περίθαλψη αυτό προβλέπεται ρητά στο άρθρο 20 παρ. 5 στο οποίο αναφέρεται ότι «τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν υπό οποιοδήποτε συνθήκες την πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σύμφωνα με το άρθρο 19 και εξασφαλίζουν αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για όλους τους αιτούντες».

Στο άρθρο 20 παρ. 1, 2 και 3 αναφέρονται οι **περιστάσεις** υπό τις οποίες δύνανται τα κράτη να περιορίσουν ή να ανακαλέσουν τις υλικές συνθήκες υποδοχής. Ειδικότερα προβλέπεται ότι τούτο μπορεί να συμβεί όταν ο αιτών: « α) εγκαταλείπει τον τόπο διαμονής που έχει καθορίσει η αρμόδια αρχή χωρίς να την ενημερώσει ή, εφόσον απαιτείται, χωρίς άδεια, ή β) δεν συμμορφούται με υποχρεώσεις δήλωσης στοιχείων ή δεν ανταποκρίνεται σε αιτήσεις παροχής πληροφοριών ή δεν προσέρχεται, στα πλαίσια της διαδικασίας ασύλου, σε προσωπική συνέντευξη εντός εύλογης προθεσμίας που ορίζεται από το εθνικό δίκαιο, ή γ) έχει υποβάλει μεταγενέστερη αίτηση όπως καθορίζεται στο άρθρο 2 στοιχείο ιζ) της οδηγίας 2013/32/ΕΕ. 2. Τα κράτη μέλη δύνανται επίσης να περιορίζουν τις υλικές συνθήκες υποδοχής, όταν διαπιστώνουν ότι ο αιτών, χωρίς δικαιολογημένη αιτία, δεν έχει υποβάλει αίτηση διεθνούς προστασίας το συντομότερο ευλόγως δυνατόν, μετά την άφιξη στο εν λόγω κράτος μέλος. 3. Τα κράτη μέλη δύνανται να περιορίζουν ή να αφαιρούν την πρόσβαση στις υλικές συνθήκες υποδοχής, όταν ο αιτών έχει αποκρύψει τους οικονομικούς του πόρους και έχει, κατά συνέπεια, επωφεληθεί με τρόπο αθέμιτο από τις υλικές συνθήκες υποδοχής».

Η Οδηγία δεν περιλαμβάνει ορισμό για το τί συνιστά **«εγκατάλειψη»** και η εθνική πρακτική ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό όσον αφορά τη διάρκεια της απουσίας από το κέντρο υποδοχής προκειμένου να αποτελέσει εγκατάλειψη. Αυτό μπορεί να ποικίλλει από μία ολονύκτια απουσία έως και μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Αναφορικά με την περίπτωση που ο αιτών δεν έχει υποβάλει αίτηση διεθνούς προστασίας το συντομότερο ευλόγως δυνατόν, μετά την άφιξη στο εν λόγω κράτος μέλος, η Οδηγία δεν καθορίζει σε τί συνίσταται ο **εύλογος χρόνος** αφήνεται δε τούτο στα κράτη μέλη να το καθορίσουν.

Η απόκρυψη οικονομικών πόρων μπορεί να υποστηριχθεί ότι προϋποθέτει αφενός την κακή πίστη του αιτούντος και αφετέρου τον σκοπό προσπορισμού αδικαιολόγητης ωφέλειάς του από τις υλικές συνθήκες υποδοχής. Το στοιχείο της κακής πίστης, όπου οι πόροι συνειδητά «αποκρύπτονται», διαφοροποιεί την κατάσταση αυτή από τις περιστάσεις όπου απλώς προκύπτει ότι ο αιτών διέθετε πόρους, οπότε ένα κράτος μέλος δικαιούται να ζητήσει επιστροφή των εξόδων, όχι όμως να περιορίσει ή να ανακαλέσει τις υλικές συνθήκες υποδοχής. Εξάλλου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η υποχρέωση των αιτούντων να δηλώνουν τους πόρους

τους πρέπει να ζητείται σαφώς από το κράτος μέλος, διαφορετικά δεν θα μπορεί να αποδειχθεί «απόκρυψη».

Αντίθετα στην παρ. 4 προβλέπεται ότι «τα κράτη μέλη μπορούν να καθορίζουν τις κυρώσεις που ισχύουν για σοβαρές παραβάσεις των κανόνων των κέντρων φιλοξενίας, καθώς για την επίδειξη ιδιαίτερα βίαιης συμπεριφοράς».

Το ΔΕΕ με την πρόσφατη απόφαση HAQBIN τοποθετήθηκε επί του ζητήματος αυτού. Τα προδικαστικά ερωτήματα ήταν α) Έχει το άρθρο 20, παράγραφος 4 της οδηγίας 2013/33 την έννοια ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να προβλέπει, μεταξύ των κυρώσεων που δύνανται να επιβληθούν σε αιτούντα σε περίπτωση σοβαρής παράβασης των κανόνων των κέντρων φιλοξενίας καθώς και σε περίπτωση επίδειξης ιδιαίτερα βίαιης συμπεριφοράς, την ανάκληση ή τον περιορισμό των υλικών συνθηκών υποδοχής, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχεία στ' και ζ', της εν λόγω οδηγίας? Και β) Αν ναι, υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να επιβληθεί μια τέτοια κύρωση, ιδίως όταν αυτή αφορά ανήλικο και, συγκεκριμένα, ασυνόδευτο ανήλικο?

Στη σκέψη 43 το Δικαστήριο προσδιορίζει την έννοια της κύρωσης ως «Μέτρο το οποίο περιορίζει ή ανακαλεί, ως προς έναν αιτούντα, τις υλικές συνθήκες υποδοχής, λόγω παράβασης των κανόνων των κέντρων φιλοξενίας ή λόγω επίδειξης ιδιαίτερα βίαιης συμπεριφοράς, συνιστά, λαμβανομένων υπόψη του σκοπού του και των δυσμενών συνεπειών του για τον εν λόγω αιτούντα, «κύρωση», κατά την κοινή έννοια του όρου». Στη συνέχεια το Δικαστήριο απαντά στο ερώτημα αν μπορεί η κύρωση να αφορά τις υλικές συνθήκες υποδοχής. Το ΔΕΕ επισημαίνει ότι «Η δυνατότητα των κρατών μελών να περιορίζουν ή να ανακαλούν, ανάλογα με την περίπτωση, τις υλικές συνθήκες υποδοχής περιορίζεται στις περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει κίνδυνος κατάχρησης, εκ μέρους των αιτούντων, του συστήματος υποδοχής που καθιερώνει η εν λόγω οδηγία. Ωστόσο, η παράγραφος 4 του άρθρου αυτού δεν αποκλείει ρητώς τη δυνατότητα μια κύρωση να αφορά τις υλικές συνθήκες υποδοχής». Στη σκέψη 45 εξάλλου επισημαίνεται ότι «Κάθε κύρωση, πρέπει να είναι αντικειμενική, αμερόληπτη, αιτιολογημένη και ανάλογη προς την ιδιαιτερότητα της κατάστασης του αιτούντος». Στη συνέχεια εξετάζεται η σχέση της κύρωσης με το αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι «Τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, την πρόσβαση του αιτούντος σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη καθώς και ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης (σκ. 45) Ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, κατά την έννοια του άρθρου 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αυτού, απαιτεί να μην περιέρχεται ο ενδιαφερόμενος σε κατάσταση έσχατης υλικής στέρξης» και στη σκέψη 47 ότι «η επιβολή, κύρωσης συνιστάμενης στην ανάκληση, έστω και προσωρινή, του συνόλου των υλικών συνθηκών υποδοχής ή των υλικών συνθηκών υποδοχής που αφορούν τη στέγαση, την τροφή ή την ένδυση θα ήταν ασυμβίβαστη με την υποχρέωση για εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για τον αιτούντα, καθώς θα του στερούσε τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει τις πλέον στοιχειώδεις ανάγκες του. Μια τέτοια κύρωση θα ήταν, επιπλέον, αντίθετη προς την απαίτηση περί αναλογικότητας καθόσον ακόμη και οι αυστηρότερες κυρώσεις που αποσκοπούν στην καταστολή, σε ποινικές υποθέσεις, δεν μπορούν να στερούν από τον αιτούντα τη δυνατότητα να καλύψει τις πλέον στοιχειώδεις ανάγκες του (σκ. 48). Τα ΚΜ δεν μπορούν απλώς να παραδίδουν σε αιτούντα που αποκλείεται

από κέντρο φιλοξενίας, λόγω της επιβολής κύρωσης σε αυτόν, κατάλογο των δομών υποδοχής στις οποίες θα μπορούσε να απευθυνθεί (σκ.49). Ως προς την επιβολή κύρωσης συνιστάμενης στον περιορισμό των υλικών συνθηκών υποδοχής, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι «Όσον αφορά κύρωση η οποία συνίσταται, στον περιορισμό των υλικών συνθηκών υποδοχής, συμπεριλαμβανομένης της ανάκλησης ή του περιορισμού του βοηθήματος για τα καθημερινά έξοδα, εναπόκειται στις αρμόδιες αρχές να εξασφαλίζουν υπό οποιοσδήποτε συνθήκες ότι, μια τέτοια κύρωση είναι, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαιτερότητας της κατάστασης του αιτούντος και του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης, σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας και δεν θίγει την αξιοπρέπεια του εν λόγω αιτούντος. (σκ. 51)».

Η άλλη εκκρεμής υπόθεση ενώπιον του ΔΕΕ είναι το προδικαστικό ερώτημα του Διοικητικού Περιφερειακού Δικαστηρίου της Τοσκάνης στις 22 Νοεμβρίου 2018 στην υπόθεση **C-726/18 (U.T.G. - Prefettura di Lucca)**. Εν προκειμένω, το δικαστήριο ερωτά αν είναι επίσης δυνατή η μείωση ή η ανάκληση των υλικών συνθηκών υποδοχής ως κύρωση δυνάμει του άρθρου 20, παράγραφος 4, της Οδηγίας, πρώτον, **για πράξεις που συνιστούν παράβαση γενικών κανόνων δικαίου, οι οποίες δεν προβλέπονται ειδικώς στους κανονισμούς των κέντρων υποδοχής**, οι οποίες μπορούν να συνιστούν σοβαρή παράβαση των κανονισμών αυτών εάν είναι ικανές να θίξουν την εύρυθμη συμβίωση στις εγκαταστάσεις υποδοχής; Και δεύτερον αν για την ανάκληση της υπαγωγής στα μέτρα υποδοχής μπορούν να ληφθούν υπόψη και **πράξεις του αιτούντος διεθνή προστασία οι οποίες δεν συνιστούν αξιόποινη πράξη** κατά το δίκαιο του κράτους μέλους, εάν είναι πάντως ικανές να θίξουν την εύρυθμη συμβίωση στην εγκατάσταση στην οποία αυτός έχει τοποθετηθεί;

Η Οδηγία αφήνει στην αυτονομία των κρατών μελών να προσδιορίσουν τον **βαθμό μείωσης ή απόσυρσης των υλικών συνθηκών υποδοχής**. Ωστόσο στην παρ. 5 τίθενται συγκεκριμένοι περιορισμοί στην αυτονομία των κρατών μελών αναφορικά με τις προϋποθέσεις λήψης αποφάσεων ανάκλησης ή περιορισμού. Ειδικότερα προβλέπεται ότι «Οι αποφάσεις για τον περιορισμό ή την αφαίρεση πρόσβασης στις υλικές συνθήκες υποδοχής ή για κυρώσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 1, 2, 3 και 4 του παρόντος άρθρου λαμβάνονται σε ατομική, αντικειμενική και αμερόληπτη βάση και πρέπει να αιτιολογούνται. Οι αποφάσεις βασίζονται στην ειδική κατάσταση του συγκεκριμένου προσώπου, ιδίως όσον αφορά τα πρόσωπα τα οποία καλύπτονται από το άρθρο 21, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της αναλογικότητας. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν υπό οποιοσδήποτε συνθήκες την πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σύμφωνα με το άρθρο 19 και εξασφαλίζουν αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για όλους τους αιτούντες.», ενώ στην παρ. 6 προβλέπεται ότι «τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι δεν ανακαλούνται ούτε περιορίζονται οι υλικές συνθήκες υποδοχής πριν ληφθεί απόφαση σύμφωνα με την παράγραφο 5».

Χ. Πρόσβαση στις συνθήκες υποδοχής -Διαδικαστικές εγγυήσεις και δικαίωμα προσφυγής

Η Οδηγία για την υποδοχή παρέχει στους αιτούντες διεθνή προστασία διάφορες διαδικαστικές εγγυήσεις, ενώ, ταυτόχρονα τους αναγνωρίζει το δικαίωμα αποτελεσματικής

έννομης προστασίας. Οι εγγυήσεις περιλαμβάνουν το δικαίωμα ενημέρωσης για τυχόν παροχές που προβλέπονται και για τις υποχρεώσεις προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται σε σχέση με τις συνθήκες υποδοχής (άρθρο 5), καθώς και την χορήγηση εγγράφου που πιστοποιεί το καθεστώς του αιτούντος (άρθρο 6). Οι δικαστικές εγγυήσεις περιλαμβάνουν επίσης τη δυνατότητα άσκησης προσφυγής ή αίτησης επανεξέτασης, τουλάχιστον σε τελευταίο βαθμό, ενώπιον δικαστικής αρχής, με πρόσθετη δυνατότητα δωρεάν νομικής συνδρομής και εκπροσώπησης.

Διαδικαστικές εγγυήσεις

α) Ενημέρωση

«Τα κράτη μέλη ενημερώνουν τους αιτούντες, μέσα σε εύλογη προθεσμία η οποία δεν υπερβαίνει τις δεκαπέντε ημέρες από την υποβολή της αίτησης παροχής διεθνούς προστασίας, τουλάχιστον για τις τυχόν παροχές που προβλέπονται και για τις υποχρεώσεις προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται σε σχέση με τις συνθήκες υποδοχής» (άρθρο 5).

Η Οδηγία για την υποδοχή δεν προβλέπει **προθεσμία για την υποβολή της αίτησης** πλην όμως στην Οδηγία για τις διαδικασίες προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να καταγράφουν τις αιτήσεις εντός προθεσμίας 3 έως 10 ημερών από την υποβολή της αίτησης.

Σύμφωνα με την παρ. 2 «τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η κατά την παράγραφο 1 ενημέρωση παρέχεται γραπτώς και σε γλώσσα που κατανοεί ή ευλόγως εικάζεται ότι κατανοεί ο αιτών. Κατά περίπτωση, η ενημέρωση αυτή μπορεί να παρέχεται και προφορικώς». Οι αιτούντες άσυλο συχνά δεν κατανοούν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους όσον αφορά τις συνθήκες υποδοχής, για πολλούς λόγους: αναλφαβητισμός, γλώσσα, διατύπωση ή άλλες ατομικές περιστάσεις που σχετίζονται ιδίως με την ηλικία και το φύλο τους.

Πρόσφατα, το ΕΔΔΑ στην υπόθεση **ΚΑΑΚ ET AUTRES c. GRÈCE** αριθμός 34215/16 το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το ενημερωτικό φυλλάδιο δεν ήταν διατυπωμένο σε γλώσσα απλή και κατανοητή την οποία να είναι ευλόγως πιθανό ότι κατανοούν.

Στην υπόθεση **M.S.S.** το ΕΔΔΑ υπογράμμισε το γεγονός ότι ο αιτών δεν ενημερώθηκε δεόντως για τα διαθέσιμα καταλύματα, με αποτέλεσμα να διαβιώνει σε παρατεταμένη κατάσταση ένδειας. Το Δικαστήριο τόνισε ότι το ενημερωτικό φυλλάδιο που απευθυνόταν στους αιτούντες άσυλο δεν ανέφερε ότι οι αιτούντες άσυλο μπορούσαν να ενημερώσουν την αστυνομία ότι είναι άστεγοι, ούτε περιείχε πληροφορίες σχετικά με τη στέγαση. Το Δικαστήριο παρατήρησε περαιτέρω ότι η ενημέρωση που έλαβε ο αιτών σχετικά με την υποχρέωση καταχώρησης της διεύθυνσής του στην αστυνομία «ήταν διφορούμενη και δεν μπορούσε ευλόγως να θεωρηθεί ως επαρκής πληροφόρηση». Το Δικαστήριο συμπέρανε ότι ο αιτών δεν ήταν δεόντως ενημερωμένος ανά πάσα στιγμή για τις δυνατότητες διαμονής που ήταν διαθέσιμες σε αυτόν.

Περαιτέρω, «Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι αιτούντες ενημερώνονται για τις οργανώσεις ή τις ομάδες προσώπων που παρέχουν ειδική νομική βοήθεια και για τις οργανώσεις οι οποίες δύνανται να συνδράμουν ή να ενημερώνουν τους αιτούντες για τις

υπάρχουσες συνθήκες υποδοχής τους, συμπεριλαμβανομένης της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης» (παρ. 1 εδ. β').

β) Επίσημα έγγραφα

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, εντός τριών ημερών από την πρώτη υποβολή αίτησης παροχής διεθνούς προστασίας, χορηγείται στον αιτούντα έγγραφο το οποίο εκδίδεται στο όνομά του/της και το οποίο πιστοποιεί ότι πρόκειται για αιτούντα ή ότι του/της επιτρέπεται να παραμείνει στο έδαφος του κράτους μέλους επί όσο διάστημα εκκρεμεί ή εξετάζεται η αίτησή του/της» (άρθρο 6 παρ. 1).

«Σε ειδικές περιπτώσεις, τα κράτη μέλη δύνανται, καθόσο χρόνο διαρκεί η εξέταση της αίτησης διεθνούς προστασίας, να παρέχουν στους αιτούντες άλλα αποδεικτικά ισοδύναμα προς το έγγραφο που αναφέρεται στην παράγραφο 1.» (παρ. 2 εδ. β'). «Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα για να παρέχουν στους αιτούντες το έγγραφο που αναφέρεται στην παράγραφο 1, το οποίο πρέπει να ισχύει καθόσο χρόνο οι αιτούντες επιτρέπεται να παραμείνουν στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους» (παρ. 2 εδ. β') και «τα κράτη μέλη δεν επιβάλλουν περιττή ή δυσανάλογη υποχρέωση υποβολής επισήμων εγγράφων ή άλλες διοικητικές διατυπώσεις στους αιτούντες πριν τους χορηγήσουν τα δικαιώματα τα οποία δικαιούνται δυνάμει της παρούσας οδηγίας, απλώς και μόνον επειδή οι αιτούντες ζητούν να τους παρασχεθεί διεθνής προστασία» (παρ. 6).

Το **έγγραφο** αυτό αποτελεί απαραίτητο βήμα προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ο αιτών δικαιούται τα οφέλη που προβλέπονται στην Οδηγία για την υποδοχή. Ωστόσο, μόνο το έγγραφο αυτό δεν επαρκεί για την εξασφάλιση αποτελεσματικής πρόσβασης σε όλες τις συνθήκες υποδοχής. Στην υπόθεση **MSS** το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι το έγγραφο που δόθηκε στον αιτούντα, μια ροζ κάρτα, δεν είχε «καμία πρακτική χρησιμότητα», ενόψει ιδίως των «διοικητικών εμποδίων» και των «προσωπικών δυσκολιών του» «της έλλειψης δικτύου στήριξης και του γενικά δυσμενούς οικονομικού κλίματος».

Απόκλιση από την υποχρέωση χορήγησης του εγγράφου αυτού προβλέπεται στην παρ. 2 σύμφωνα με την οποία «Τα κράτη μέλη δύνανται να αποκλείουν την εφαρμογή του παρόντος άρθρου όταν ο αιτών κρατείται και εφόσον διαρκεί η εξέταση αίτησης παροχής διεθνούς προστασίας που έχει ασκηθεί στα σύνορα ή στο πλαίσιο διαδικασίας με την οποία κρίνεται το δικαίωμα του αιτούντος να εισέλθει στο έδαφος κράτους μέλους. Σε ειδικές περιπτώσεις, τα κράτη μέλη δύνανται, καθ' όσο χρόνο διαρκεί η εξέταση της αίτησης διεθνούς προστασίας, να παρέχουν στους αιτούντες άλλα αποδεικτικά ισοδύναμα προς το έγγραφο που αναφέρεται στην παράγραφο 1.»

γ) Ευάλωτοι

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τους την ειδική κατάσταση των ευάλωτων προσώπων, όπως οι ανήλικοι, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι ηλικιωμένοι, οι εγκυμονούσες, οι μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα παιδιά, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, τα άτομα με σοβαρές ασθένειες, τα άτομα με πνευματικές διαταραχές και

τα άτομα που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμό ή άλλες σοβαρές μορφές ψυχολογικής, φυσικής ή σεξουαλικής βίας, όπως γυναίκες θύματα ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων» (άρθρο 21).

Η Οδηγία για την υποδοχή περιέχει έναν **ενδεικτικό ορισμό** των ευάλωτων προσώπων, αφού χρησιμοποιείται ο όρος «όπως», επιτρέποντας έτσι στα κράτη μέλη να συμπεριλάβουν και άλλες κατηγορίες. Εξάλλου, δεν θα μπορούσε και να είναι εξαντλητικός κατάλογος αφού η ευάλωτη κατάσταση μπορεί να οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως τα προσωπικά χαρακτηριστικά, οι συνθήκες υγείας, η κοινωνική κατάσταση, οι εμπειρίες του παρελθόντος, ενώ, και οι περιγραφόμενες κατηγορίες όπως πχ. «τα άτομα με πνευματικές διαταραχές» χαρακτηρίζονται από μία γενικότητα που επιτρέπει εντός του διαγραφόμενου πλαισίου να ενταχθούν και άλλες υποπεριπτώσεις.

Στην αιτιολογική σκέψη 29 της της Οδηγίας για τις διαδικασίες υπάρχει η έννοια των προσώπων που **«χρειάζονται διαδικαστικές εγγυήσεις»** σύμφωνα με την οποία «ορισμένοι αιτούντες ενδέχεται να χρήζουν ειδικών διαδικαστικών εγγυήσεων λόγω, μεταξύ άλλων, ηλικίας, φύλου, γενετήσιου προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, ψυχικών διαταραχών ή ως συνέπεια βασανισμού, βιασμού ή άλλων σοβαρών μορφών ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας». Αναφορά σε πρόσωπα που χρήζουν ειδικών διαδικαστικών εγγυήσεων γίνεται στην Οδηγία για την υποδοχή στο άρθρο 2 στοιχείο ια) στο οποίο προβλέπεται ότι «αιτών με ειδικές ανάγκες υποδοχής» είναι το ευάλωτο πρόσωπο, σύμφωνα με το άρθρο 21, που χρειάζεται ειδικές εγγυήσεις ώστε να απολαύει των δικαιωμάτων και να συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις που προβλέπει η παρούσα οδηγία» αλλά και στην αιτιολογική σκέψη 14 στην οποία ορίζεται ότι «η υποδοχή προσώπων με ειδικές ανάγκες υποδοχής θα πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό μέλημα των εθνικών αρχών, ώστε να διασφαλίζεται ότι η υποδοχή τους έχει σχεδιασθεί ειδικά με σκοπό την κάλυψη των ειδικών αναγκών υποδοχής».

Από την συνδυαστική ερμηνεία των ανωτέρω άρθρων θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι στο πλαίσιο της Οδηγίας για την υποδοχή, **μόνο τα ευάλωτα πρόσωπα μπορούν να θεωρηθούν ως αιτούντες με ειδικές ανάγκες υποδοχής** σε αντίθεση με την Οδηγία για τις διαδικασίες στην οποία προβλέπεται στο άρθρο 31 παρ. 7 στοιχείο β' ότι «Τα κράτη μέλη μπορούν να δώσουν προτεραιότητα στην εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας σύμφωνα με τις βασικές αρχές και εγγυήσεις του Κεφαλαίου II ιδίως:β) όταν ο αιτών είναι ευάλωτο πρόσωπο, κατά την έννοια της οδηγίας 2013/33/ΕΕ, ή χρειάζεται ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις, ιδίως οι ασυνόδευτοι ανήλικοι».

Η Οδηγία για την υποδοχή περιλαμβάνει επίσης **ειδικές διατάξεις για τα ευάλωτα άτομα** σχετικά με: α) την παροχή υλικών συνθηκών υποδοχής (άρθρα 12-19),β) την κράτηση (άρθρο 11),γ) τους ανηλίκους, τους ασυνόδευτους ανηλίκους, τα θύματα βασανιστηρίων και βίας (άρθρα 23, 24 και 25),δ) την μείωση ή τη ανάκληση των συνθηκών υποδοχής και τις κυρώσεις για τα ευάλωτα άτομα, καθώς και την αποτελεσματική προσφυγή σε αποφάσεις που αρνούνται, ανακαλούν ή μειώνουν τις παροχές υποδοχής (άρθρο 20).

Περαιτέρω, προβλέπεται ότι « τα κράτη μέλη εκτιμούν κατά πόσον ο αιτών είναι αιτών με ειδικές ανάγκες υποδοχής. Τα κράτη μέλη αναφέρουν επίσης τη φύση των αναγκών αυτών. Η

εν λόγω εκτίμηση δρομολογείται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος από την άσκηση αίτησης για διεθνή προστασία και μπορεί να εντάσσεται στο πλαίσιο των ισχυουσών εθνικών διαδικασιών Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι εν λόγω ειδικές ανάγκες αντιμετωπίζονται επίσης, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας, εάν καταστούν εμφανείς σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας ασύλου.» (παρ. 1 του άρθρου 22).

Η έννοια του «εύλογου» χρονικού διαστήματος δεν έχει ακόμη εξεταστεί από το ΔΕΕ, πλην όμως, για τον προσδιορισμό του θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι ειδικές ανάγκες ενδέχεται να παρεμποδίσουν σοβαρά την ικανότητα του αιτούντος να επικοινωνεί αποτελεσματικά και συνεπεία τούτου να τεθεί σε κίνδυνο. Περαιτέρω, η επιβαλλόμενη υποχρέωση για αντιμετώπιση των ειδικών αναγκών εφόσον προκύψουν σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας ασύλου είναι σημαντική καθώς για πολλούς λόγους, όπως η ντροπή ή η έλλειψη εμπιστοσύνης, οι αιτούντες διεθνή προστασία ενδέχεται να διστάζουν να αποκαλύψουν ορισμένες εμπειρίες τους αμέσως. Τούτο, είναι ιδίως εμφανές στα άτομα που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμούς ή άλλες μορφές ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας, αλλά και για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα που δεν αυτοπροσδιορίζονται και κατά συνέπεια η ικανότητά τους να παρουσιάσουν την υπόθεσή τους μπορεί να μειωθεί σημαντικά. Εξάλλου, συναφής προς το ζήτημα αυτό, είναι η υπόθεση **C-148/13 (A)** στην οποία το ΔΕΕ στην τόνισε ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο αιτών άσυλο δεν είναι αξιόπιστος, απλώς και μόνο διότι δεν αποκάλυψε τον σεξουαλικό προσανατολισμό του στην πρώτη ευκαιρία που του δόθηκε για να εκθέσει τους λόγους δίωξης.

Δικαίωμα προσφυγής

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι αποφάσεις όσον αφορά την παροχή, την απόσυρση ή τον περιορισμό πλεονεκτημάτων κατ' εφαρμογή της παρούσας οδηγίας ή οι αποφάσεις που λαμβάνονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 7, οι οποίες θίγουν ατομικά τους αιτούντες, να μπορούν να προσβάλλονται με τις διαδικασίες που προβλέπει το εθνικό δίκαιο. Στον τελευταίο βαθμό τουλάχιστον χορηγείται η δυνατότητα προσφυγής ή επανεξέτασης, για νομικούς ή πραγματικούς λόγους, ενώπιον δικαστικής αρχής» (παρ. 1 του άρθρου 26).

Η δικαστική προστασία στο πλαίσιο της Οδηγίας για την υποδοχή εμφανίζει **σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την Οδηγία για τις διαδικασίες**. Ειδικότερα, στην Οδηγία 2013/32/ΕΕ προβλέπεται στο άρθρο 46 ότι «Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι αιτούντες να έχουν δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου.... τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε η πραγματική προσφυγή να εξασφαλίζει πλήρη και *ex nunc* εξέταση τόσο των πραγματικών όσο και των νομικών ζητημάτων». Αντίθετα, στην Οδηγία για την υποδοχή, αναγνωρίζεται μεν το δικαίωμα προσφυγής κατά των αποφάσεων που αφορούν στην παροχή, την απόσυρση ή τον περιορισμό πλεονεκτημάτων καθώς και των αποφάσεων που αφορούν στη διαμονή και ελευθερία κυκλοφορίας, πλην όμως η Οδηγία επεκτείνει το προβλεπόμενο ένδικο βοήθημα σε «διαδικασίες που προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο» χωρίς αναφορά στην έννοια του «δικαστηρίου». Εξάλλου, αν και προβλέπεται ρητά η «δυνατότητα προσφυγής ή επανεξέτασης» μόνο στον τελευταίο βαθμό, εντούτοις και πάλι η Οδηγία για την υποδοχή δεν αναφέρεται σε

«δικαστήριο» αλλά σε «δικαστική αρχή», ενώ, δεν προβλέπεται πλήρης και *ex nunc* εξέταση παρά μόνο γίνεται σε αναφορά σε δυνατότητα προσφυγής ή επανεξέτασης «για νομικούς ή πραγματικούς λόγους».

Ανεξαρτήτως των ειδικότερων διαφοροποιήσεων μεταξύ των Οδηγιών που προαναφέρθηκαν, θα πρέπει να υπομνησθεί ότι σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ (**C-432/05, Unibet**), η διαδικαστική αυτονομία του εθνικού νομοθέτη περιορίζεται ιδίως από τις αρχές που διέπουν την ισοδυναμία και την αποτελεσματικότητα. Ενώ, κατ' αρχήν, εναπόκειται στο εθνικό δίκαιο να προσδιορίζει την ενεργητική νομιμοποίηση και το έννομο συμφέρον ενός προσώπου για την άσκηση ένδικης προσφυγής, το ενωσιακό δίκαιο απαιτεί, παρ' όλα αυτά να μην θίγεται το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Εναπόκειται στα κράτη μέλη να θεσπίσουν ένα σύστημα μέσων παροχής ενδίκου προστασίας και διαδικασιών που να καθιστά δυνατή τη διασφάλιση του δικαιώματος αυτού. Συναφώς, οι δικονομικές λεπτομέρειες σχετικά με ένδικες προσφυγές που σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το ενωσιακό δίκαιο δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές απ' ό,τι αυτές που αφορούν παρόμοιες προσφυγές εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε πρέπει να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που έχουν απονεμηθεί από την ενωσιακή έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας).

Εξάλλου, στο πλαίσιο της διαδικαστικής αυτονομίας, τα κράτη μέλη μπορούν να καθορίσουν και τους βαθμούς της δικαιοδοσίας. Στην υπόθεση C-69/10 (*Samba Diouf*), το ΔΕΕ έκρινε ότι η αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας παρέχει στον πολίτη δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο και όχι περισσότερους βαθμούς δικαιοδοσίας.

Περαιτέρω, το ΔΕΕ (**C-63/08, Virginie Pontin, C-255/00, Grundig Italiana, C-2/06, Kempter**) έχει κρίνει ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη ο προσδιορισμός των προθεσμιών για την άσκηση της προσφυγής πλην όμως οι προθεσμίες αυτές δεν μπορούν να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η ενωσιακή έννομη τάξη.

Περαιτέρω, προβλέπεται ότι « τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι διατίθενται κατόπιν αιτήματος δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση, στον βαθμό που αυτή η βοήθεια είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της ουσιαστικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Τούτο περιλαμβάνει τουλάχιστον την κατάρτιση των απαιτούμενων διαδικαστικών εγγράφων και τη συμμετοχή εξ ονόματος του αιτούντος σε ακροαματική διαδικασία ενώπιον των δικαστικών αρχών» (παρ. 2).

Η έκφραση «**ουσιαστική πρόσβαση**» αντικατοπτρίζει το άρθρο 47 του Χάρτη το οποίο εγγυάται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που έχει συσταθεί προηγουμένως από το νόμο. Παρόλο που η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν αναφέρονται ρητώς στην Οδηγία, εντούτοις, οι απαιτήσεις αυτές είναι ουσιαστικές προϋποθέσεις για πραγματική προσφυγή και ισχύουν και ενώπιον των «δικαστικών αρχών». Προκειμένου να εκτιμηθεί εάν ένα όργανο επανεξέτασης είναι δικαστήριο ή δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 47 του Χάρτη, το ΔΕΕ εξετάζει κατά πόσο προβλέπεται από τον νόμο, έχει

μόνιμο χαρακτήρα, αν η δικαιοδοσία του είναι υποχρεωτική, αν η διαδικασία ενώπιών του είναι κατ' αντιμωλία, αν εφαρμόζει κανόνες δικαίου και αν είναι ανεξάρτητο.

Εξάλλου, σύμφωνα με την Οδηγία για την υποδοχή το πρόσωπο που χρειάζεται νομική συνδρομή πρέπει να υποβάλει προηγουμένως σχετικό «**αίτημα**» και συνεπώς, η δωρεάν νομική συνδρομή και η εκπροσώπηση δεν χορηγούνται αυτεπαγγέλτως. Προκειμένου να τηρηθεί η αρχή της αποτελεσματικότητας του δικαίου της ΕΕ εν γένει και το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, η διαδικασία υποβολής του εν λόγω αιτήματος δεν θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα δυσχερής.

Περαιτέρω, προβλέπεται ότι «*τα κράτη μέλη δύνανται επίσης να προβλέπουν ότι δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση παρέχεται: α) μόνο σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και/ή β) μόνο μέσω των υπηρεσιών που παρέχονται από τους νομικούς ή άλλους συμβούλους που καθορίζονται ειδικά από το εθνικό δίκαιο για συνδρομή και εκπροσώπηση των αιτούντων. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι δεν θα πρέπει να παρέχεται δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση εάν μια αρμόδια αρχή θεωρεί ότι η προσφυγή ή επανεξέταση δεν έχει πραγματικές πιθανότητες επιτυχίας. Σ' αυτήν την περίπτωση, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να μην περιορίζεται αυθαιρέτως η νομική συνδρομή και εκπροσώπηση και να μην εμποδίζεται η ουσιαστική πρόσβαση του αιτούντος στη δικαιοσύνη*» (παρ. 3), ενώ περαιτέρω ορίζεται ότι «*τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι δεν θα πρέπει να παρέχεται δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση εάν μια αρμόδια αρχή θεωρεί ότι η προσφυγή ή επανεξέταση δεν έχει πραγματικές πιθανότητες επιτυχίας. Σ' αυτήν την περίπτωση, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να μην περιορίζεται αυθαιρέτως η νομική συνδρομή και εκπροσώπηση και να μην εμποδίζεται η ουσιαστική πρόσβαση του αιτούντος στη δικαιοσύνη*».

Στην υπόθεση **Pakelli κατά Γερμανίας**, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο αιτών δωρεάν νομική συνδρομή φέρει το βάρος να αποδείξει ότι δεν διαθέτει επαρκή μέσα. Ωστόσο, η ένδεια δεν χρειάζεται να αποδειχθεί "πέρα από κάθε εύλογη αμφιβολία": αν και ο αιτών δεν είχε παρουσιάσει σαφή αποδεικτικά στοιχεία για την έλλειψη οικονομικών πόρων του, το ΕΔΔ Α διαπίστωσε ότι υπήρξε μια σειρά ενδείξεων που καθιστούσαν πολύ πιθανό ότι ήταν πράγματι οικονομικά ανάκανος να αναλάβει το κόστος της νομικής συνδρομής.

Εξάλλου, ενόψει του ότι η νομική συνδρομή και εκπροσώπηση πρέπει να διασφαλίζει την ουσιαστική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, αυτή θα πρέπει να έχει ποιοτικά χαρακτηριστικά. Το **Συνταγματικό Δικαστήριο της Τσεχικής Δημοκρατίας (ÚS 630/16)**, με απόφαση της 29^{ης} Νοεμβρίου 2016 θεώρησε ότι μόνη η παρουσία ΜΚΟ σε κέντρα κράτησης δεν αρκούσε για την εκπλήρωση της υποχρέωσης του κράτους να εξασφαλίσει πρόσβαση σε νομικές συμβουλές και εκπροσώπηση.

Στην υπόθεση **C-279/09 DEB** το ΔΕΕ απεφάνθη ότι η πρόσβαση στη νομική συνδρομή αποτελεί σημαντική πτυχή της γενικής αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας βάσει της νομοθεσίας της ΕΕ και του άρθρου 47 της Χάρτας της ΕΕ. Ειδικότερα το Δικαστήριο έκρινε ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει αν οι προϋποθέσεις χορηγήσεως του ευεργετήματος πενίας συνιστούν περιορισμό του δικαιώματος προσβάσεως στα δικαστήρια, το οποίο υπονομεύει τον ίδιο τον πυρήνα του δικαιώματος αυτού, αν επιδιώκεται

θεμιτός στόχος και αν υπάρχει εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιούνται και του θεμιτού σκοπού που επιδιώκεται να επιτευχθεί.

Και το ΕΔΔΑ, με τις αποφάσεις **Airey κατά Ιρλανδίας, McVicar κατά Ηνωμένου Βασιλείου, P., C. και S. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Steel και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου**, έκρινε ότι το κατά πόσον επιβάλλεται η παροχή του ευεργετήματος πενίας ώστε να είναι δίκαιη η δίκη πρέπει να κρίνεται σε σχέση με τα πραγματικά γεγονότα και τις ειδικές περιστάσεις κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως και εξαρτάται ειδικότερα από τη σοβαρότητα του διακυβεύματος για τον προσφεύγοντα, από την πολυπλοκότητα του δικαίου και της διαδικασίας που εφαρμόζεται, καθώς και από την ικανότητα του προσφεύγοντος να υπερασπισθεί αποτελεσματικά την υπόθεσή του. Εντούτοις, μπορεί να λαμβάνονται υπόψη η οικονομική κατάσταση του διαδίκου ή η πιθανολογούμενη νίκη του στο πλαίσιο της δίκης. Εξάλλου το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι εφόσον προβλέπεται για τις υποθέσεις διαδικασία επιλογής ώστε να ελέγχεται αν υφίσταται η δυνατότητα παροχής του ευεργετήματος πενίας, η διαδικασία αυτή πρέπει να διεξάγεται κατά μη αυθαίρετο τρόπο και περαιτέρω έχει διαπιστώσει ότι η έλλειψη νομικής συνδρομής μπορεί να καταστήσει μη προσιτή την προσφυγή δυνάμει του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση **A.A. κατά Ελλάδας**, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η έλλειψη νομικής συνδρομής σε κρατούμενο παλαιστινιακής καταγωγής έκανε το ένδικο βοήθημα καθαρά θεωρητικό, καταλήγοντας σε παραβίαση του άρθρου 5 (4) της ΕΣΔΑ.